

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. David Zatloukal

Historický vývoj školství v regionu Olomouc

Olomouc: 2018

doc. Mgr. Štefan Chudý, Ph.D.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci „Historický vývoj školství v regionu Olomouc“ vypracoval samostatně a všechny citace a prameny řádně vyznačil v textu. Veškerou použitou literaturu a podkladové materiály uvádím v příloženém seznamu literatury. Současně souhlasím s tím, aby tato práce byla zpřístupněna v knihovně a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Olomouci dne .....

.....

podpis

Poděkování

Na tomto místě bych velmi rád poděkoval doc. Mgr. Štefanovi Chudému, Ph.D. za odborné vedení, rady, přátelský přístup a podnětné připomínky při zpracování diplomové práce.

Obsah

ÚVOD	5
1 PŘEHLED AKTUÁLNÍHO STAVU PROBLEMATIKY	6
2 CÍLE PRÁCE	7
3 TEORETICKÁ VÝCHODISKA	8
3.1 Nástin historie vzdělávání v 17. až 19. století na území dnešní ČR	8
3.1.1 Život Jana Amose Komenského, filozofické základy jeho pedagogiky a pohled na výuku.....	8
3.1.2 Osvícenské reformy a vzdělávání	16
3.1.3 Herbartismus jako významný pedagogický směr 19. století	20
3.2 Řád zbožných škol – piaristé na území dnešní ČR.....	23
3.2.1 Příchod piaristů do českých zemí.....	25
3.2.2 Piaristický řád u nás a problémy, s nimiž se musel vypořádat	27
3.2.3 Působení piaristů v 19. století a ve 20. století	28
3.2.4 Charakteristika piaristického školství	29
4 PRAKTICKÁ ČÁST – ŘÁD ZBOŽNÝCH ŠKOL NA ÚZEMÍ OLOMOUCKÉHO KRAJE	35
4.1 Metodika	35
4.2 Piaristická škola v Lipníku nad Bečvou	35
4.3 Piaristická škola ve Staré Vodě	37
4.4 Piaristická škola v Bílé Vodě	42
SHRNUTÍ A ZÁVĚR.....	48
SEZNAM PRAMENŮ A ODBORNÉ LITERATURY	51

ÚVOD

Tato práce se bude zabývat historií školství na Olomoucku v 17. – 19. století, přičemž se primárně zaměří na piaristické koleje v Lipníku nad Bečvou, Staré Vodě a Bílé Vodě. Historický vývoj školství v 17.-19. století v rámci českých zemí je dnes poměrně dobře zmapován. Je pochopitelné, že v daném kontextu není možné vynechat alespoň zmínku o nejdůležitějších myšlenkách Jana Amose Komenského, jenž byl sice v dané době mnohem více ceněn v cizině než u nás, jak je ovšem patrné, jeho pedagogické zásady nebyly často příliš vzdáleny od pravidel piaristů. Současně je nutné věnovat pozornost i osvícenským změnám druhé poloviny 18. století, které značnou měrou postihly právě oblast školství, když byly uskutečněny základní školské reformy. Je možné se rovněž tázat, do jaké míry ovlivnily podobu školství v 19. století u nás myšlenky v té době tolik populárního herbartismu?

Zcela zásadní úlohu na podobu českého školství měl v dané době jezuitský a piaristický řád. Po zrušení jezuitského řádu roku 1773 pak získali vedoucí úlohu piaristé. Tato práce se tudíž bude detailně věnovat nejen okolnostem vzniku Řádu zbožných škol, ale především se zaměří na příchod a okolnosti působení piaristů u nás. Ti pobývali rovněž v dnešním Olomouckém kraji na kolejích v Lipníku nad Bečvou, Staré Vodě a Bílé Vodě. Přiblížen bude každodenní chod těchto kolejí a jejich specifika v porovnání s jinými piaristickými kolejemi v Čechách a na Moravě.

1 PŘEHLED AKTUÁLNÍHO STAVU PROBLEMATIKY

Dějiny pedagogiky v českých zemích ve zkoumaném období 17.-19. století jsou poměrně detailně prozkoumány, a to především s ohledem na vliv jednotlivých myslitelů na její podobu. Nutno říci, že k řadě prací, jež se zabývají danou problematikou, je ale současně nezbytné přistupovat s opatrností, protože jsou zatíženy ideologickým balastem. V této práci byly proto pro tvorbu úvodní kapitoly využity různé souborné práce, přičemž snahou bylo jejich komparací dosáhnout také toho, aby bylo jejich ideologické zatížení pokud možno co nejmenší.¹

K přiblížení dějin piaristického školství u nás byly využity práce historiků, kteří se touto problematikou někdy i velmi zevrubně zabývali. Z mého pohledu je však možné hodnotit některé z těchto prací jako zastaralé a samotné zpracování dějin piaristického řádu u nás by si jistě zasloužilo nějakou moderní syntézu. Pro tuto práci se ukázaly jako nejpodnětnější práce J. Bombery, A. Neumanna, A. Kubíčka či M. Zemka.² Již z toho je zřejmé, že se jedná o díla, která z velké části vyšla již před hezkou řádkou let. Bylo by záhodno zpracovat dějiny piaristického řádu za využití moderních metod, a to již z prosté příčiny, jak významnou úlohu měli piaristé třeba právě v českém školství ve sledovaném období.

Současný stav bádání dané problematiky je podle mě možné omezit spíše na existenci různých pramenných studií o konkrétních piaristických kolejích, jež jsou rozmělněny po různých regionálních časopisech a sbornících, což je do jisté míry diskredituje před tím, aby vstoupily do širšího povědomí mezi badateli. Práci Zemka a kolektivu autorů chápu spíše jako encyklopedickou, což jí však v žádném případě neupírá, že představuje jakýsi základní kámen bádání, o nějž by se měli opřít všichni budoucí badatelé. Také od jejího vzniku však již uplynulo více než čtvrtstoletí.³

---

¹ CACH, J. *Dějiny české pedagogiky*. Praha 1956; FAIMONOVÁ, A. *Dějiny školství rakouského od nejstarších dob až po rok 1848*. Telč 1912; JÚVA, V. sen. & jun. *Stručné dějiny pedagogiky*. Brno 1997; KASPER, T., KASPEROVÁ, D. *Dějiny pedagogiky*, Praha 2008; SOMR, M. *Dějiny školství a pedagogiky*. Praha 1987; ŠTVERÁK, V. *Stručné dějiny pedagogiky*, Praha 1983; VESELÁ, Z. *Vývoj české školy a učitelského vzdělávání*. Brno 1992; VOŠAHLÍKOVÁ, P. *Rákoska v dílně lidskosti*, Praha 2016.

² KUBÍČEK, A. *Piaristé a jejich školy*, Kroměříž 1906; NEUMANN, A. *Piaristé a český barok*. Přerov 1933; ZEMEK, M., BOMBERA, J., FILIP, A. *Piaristé v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1631-1950*. Prievidza 1992.

³ ZEMEK, M., BOMBERA, J., FILIP, A. *Piaristé v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1631-1950*. Prievidza 1992.

2 CÍLE PRÁCE

Hlavním cílem práce je přiblížit, jakým způsobem fungovaly piaristické školy v Olomouckém kraji v 17.-19. století v kontextu celozemského vývoje. Naplnění tohoto cíle samozřejmě není možné bez toho, aby byly badány některé další otázky, jež jsou se zkoumanou problematikou úzce spojeny.

Tuto problematiku v daném období nelze v českém prostoru zkoumat bez zohlednění mimořádné osobnosti Jana Amose Komenského, jemuž bude věnována pozornost v úvodní části práce. Ve stručnosti bude přiblížena jeho pedagogická filozofie, přičemž bude později demonstrováno, že některé moderní pedagogické zásady, jež prosazoval, využívali ve svých školách právě piaristé. Nezbytností je i přiblížení osvícenských reforem 18. století, jež se významnou měrou dotkly právě školství. Práce se bude snažit hledat odpovědi na otázky, čím byly tyto změny motivovány, jak probíhaly a jaký byl jejich reálný dopad na školství. Jejich zásluhou získali značný vliv na jeho podobu právě piaristé, a proto se je na místě zabývat i otázkou, zda je v českém piaristickém školství v 19. století možné sledovat nějaké výrazné vlivy herbartismu, jenž se v této době těšil značné popularitě.

Dílčím cílem práce, bez něhož není možné její naplnění, je ovšem také nutnost zabývat se samotným Řádem zbožných škol. Proto budou přiblíženy okolnosti jeho vzniku i motivace toho, proč piaristé přišli do českých zemí. Detailněji bude vyličen proces zakládání jejich kolejí na Moravě. Je pochopitelné, že činnost piaristického řádu u nás nebyla vždy bezproblémová, ale musel se čas od času s velkým či menším úspěchem vypořádat s různými potížemi, jež budou také v práci popsány. Jedno z téžiseť práce pak představuje charakteristika piaristického školství a jeho pravidel.

V praktické části práce bude pozornost věnována činnosti piaristických kolejí v Lipníku nad Bečvou, Staré Vodě a Bílé Vodě. Jejím prostřednictvím lze prokázat, že piaristé se sice ve svém školském programu drželi některých závazných zásad, současně byl ale vývoj jednotlivých kolejí i do značné míry individuální, což mělo do jisté míry souvislost i s osobou zakladatele. Na základě práce s odbornou literaturou, články uveřejněnými v odborných časopisech a sbornících, ale i za využití dosud nepublikovaného rukopisu Jana Bombery o činnosti piaristické koleje ve Staré Vodě, bude možné zachytit vývoj piaristického školství v Olomouckém kraji a porovnat jej se soudobým vývojem.

3 TEORETICKÁ VÝCHODISKA

V této části textu bude na základě práce s odbornou literaturou charakterizována historie vzdělávání na území dnešní ČR v období mezi 17. a 19. stoletím. Zároveň budou zachyceny dějiny piaristického řádu v českých zemích, okolnosti jeho příchodu sem, nejvýznamnější koleje, ale bude provedena i obecná charakteristika piaristického školství.

Práce tudíž spadá do oblasti dějin pedagogiky. Je zacílena na dějiny pedagogické teorie, když se zaměřuje na bádání o teoretických názorech či koncepcích významných teoretiků pedagogiky, když se primárně orientuje hlavně na Komenského a Herbarta. Současně ji zajímá také oblast dějin školství, a to především reálně existujících piaristických kolejí ve zkoumaném období.⁴

3.1 Nástin historie vzdělávání v 17. až 19. století na území dnešní ČR

Nástin historie vzdělávání v 17. až 19. století pochopitelně není možný bez toho, aby nebyla v úvodu alespoň částečně zmíněna osobnost Jana Amose Komenského a filosofické základy jeho pedagogiky i pohledu na výuku. Zásadní vliv na podobu českého školství měly pochopitelně reformy Marie Terezie, kterým bude také v rámci této diplomové práce věnována pozornost. S ohledem na cíl práce je nutné zdůraznit, že po zrušení řádu jezuitů se školství do značné míry ocitlo právě v rukou piaristů, kteří v 19. století do značné míry ovlivňovali jeho směřování. Okrajově bude zmíněn i vliv herbartismu, jenž se stal v 19. století pedagogickým směrem, který výrazně ovlivnil rovněž české školství.

3.1.1 Život Jana Amose Komenského, filozofické základy jeho pedagogiky a pohled na výuku

J. A. Komenský se narodil 28. března 1592 v oblasti Slovácka, avšak místo jeho rodiště není známo. V současné době se o tuto pozici ucházejí zejména tři města. V první řadě se jedná o Komňu, z níž vychází jeho rodné příjmení, dalšími možnostmi jsou ale také Uherský Brod či Nivnice. Právě Nivnice jsou podle nejnovějšího bádání nejpravděpodobnějším rodištěm tohoto významného novověkého myslitele. Stejně málo se pak ví také o jeho dětství a rodině. O ní je známo jen to, že oba jeho rodiče zemřeli, než mu bylo dvanáct let, proto jej vychovávala jeho teta, která žila ve Strážnici. Proces jeho vzdělávání byl ale až do jeho

---

⁴ ZOUNEK, J., ŠIMÁNEŽ, M. *Úvod do studia dějin pedagogiky a školství. Kapitoly z metodologie historicko-pedagogického výzkumu*. Brno 2014, s. 8.

šestnácti let velice zanedbán. On sám pak začal pocíťovat nutkání neustále pracovat na vývoji svého vzdělání.⁵

V roce 1608 nastoupil na latinskou školu, kterou absolvoval tři roky poté. V té době si jeho nadání povšiml bratrský biskup Jan Lanecký, který na něj upozornil Karla staršího ze Žerotína. Díky studiu latinských textů také okusil myšlenky významných evropských filozofů, jako byl Seneca, Ovidius nebo Vergilius. Vzhledem k tomu, že byl sirotek a jeho finanční situace byla velice špatná, jeho studium v zahraničí hradil právě Karel starší ze Žerotína. Studium mu bylo umožněno v Herbornu, kde se poprvé dostal také k vlastní tvorbě, když pomáhal Janu Jindřichu Alstedtovi při pracích na odborné encyklopedii. Zde vzniklo také jeho vůbec první vědecké dílo, kterým bylo Divadlo veškerenstva věcí. Již zde jsou patrné náznaky jeho pedagogického myšlení, kdy zastával názor, že vzdělání by se mělo šířit i mezi nejnižší vrstvy obyvatelstva. V rámci svých studií navštívil Komenský také Amsterdam, který byl v dané době vůbec nejpokrokovějším městem a Heidelberg, kde svá studia ukončil.⁶

Během svých studií v Německu si Komenský začal všimnat velkého rozmachu vědy v různých evropských národech. Jeho primárním cílem se proto stala myšlenka o vytvoření české národní vědy, aby i jeho rodná země byla schopná ostatním státům v oblasti vědy konkurovat. Tento jeho plán byl ale překažen v roce 1620, kdy byl díky bitvě na Bílé hoře nucen opustit i se svou rodinou České království. V této době také přišel o svou manželku, která se nakazila morem. Zoufalství, které v něm vyvolala její smrt a tragédie, která se stala v Českém království, se následně upnul na víru, v níž se snažil nalézt alespoň částečnou útěchu.⁷

Po útěku z Českého království Komenský pobýval v polském Lešně, kde byl učitelem na bratrském gymnáziu, nějaký čas zastával i post rektora. Roku 1640 byl dokonce zvolen biskupem Jednoty bratrské. Právě zde se zabýval sepsáním České didaktiky. Ta představovala pro Komenského plán, jak by mohla mládež dospět k univerzálnímu vzdělání. První jeho didaktikou byla Didaktika česká, která sestávala ze čtyř částí, a to obecných základů pedagogiky, didaktiky a metodiky, teorie výchovy se zvláštním výkladem o kázni a školské organizace.⁸

Komenský v průběhu tvorby svojí Didaktiky doufal, že se budou moci exulanti brzy vrátit do vlasti. Pro tento případ sepsal také spisek Navržení krátké o obnovení škol v Království

---

⁵ VYSKOČIL, F. *Jan Amos Komenský*. Brno 1990.

⁶ ČAPEK, E. *Jan Amos Komenský. Stručný životopis*. Praha 1957.

⁷ VYSKOČIL, F. *Jan Amos Komenský*. Brno 1990.

⁸ NOVÁK, J. *Jan Amos Komenský. Jeho život a spisy*. Praha 1920, s. 47.

českém. Třicetiletá válka se však nevyvíjela podle Komenského představ, takže Česká didaktika zůstala v Lešně v rukopisné podobě a tiskem byla vydána až roku 1649. To však nebránilo tomu, aby na její podobě Komenský stále pracoval, předělával ji a přeložil do latiny. Tak vznikla jeho *Didactica magna* – Velká didaktika.⁹

Následující roky Komenský velmi cestoval. Nejprve byl povolán do Anglie, kde měl pomoci se založením akademie věd, která by napomohla se šířením stejného jazyka i vzdělání po celém světě. Poté odcestoval do Švédska a Pruska, kde se také na nějakou dobu usadil. Ve Švédsku byl na pozvání tamního politika Louise De Geera. Zde od něho žádali, aby pracoval nikoli na pansofických dílech, ale na dílech filologických. Jeho úkolem mělo být zpracování učebnic, jež chtěl De Geer svým jménem věnovat Švédsku. Pro de Geera také Komenský vypracoval nejobsáhlejší jazykovědný spis *Nejnovější metoda jazyků*.¹⁰

Celou dobu ale věřil, že bude mít jednou možnost vrátit se zpět do své rodné země. Tyto naděje se ale rozplynuly po podepsání Vestfálského míru. Velký problém v jeho neustálém stěhování je možné spatřovat v tom, že během něj přišel o obrovské množství své knihovny, ale i vlastních rukopisů. Jako největší ztrátu je možné vnímat zejména ztrátu jeho rukopisu slovníku *Poklad českého jazyka*. Na konci svého života se Komenský usadil v Amsterdamu.

Zde pracoval na vydání svých didaktických spisů. Ty vyšly roku 1657 nebo 1658, v tomto bodě nepanuje úplná shoda. Autor je věnoval „moudré městské radě amsterodamské“ s přáním, aby pokud možno sloužily k užitku mládeže. Autor také navrhl, aby město stálo u zrodu jakéhosi „didaktického kolegia“, jež by myšlenky z díla uvádělo v život. Opera *didactica omnia* obsahují ve čtyřech dílech pansoficko-vychovatelské práce Komenského z časů prvního pobytu v Lešně, z doby činnosti v Elbingu, z potového údobí a konečně spisky nové, jež byly napsány pravděpodobně až v Amsterdamu mezi lety 1656-1657. Komenský tu shrnul těžkosti svojí životní pouti, podal kritický přehled svojí dosavadní činnosti a nastínil i program pro budoucnost. V pedagogických statích shrnul také nejdůležitější principy, o něž opíral hledání nové vychovatelské metody. Především rozvinul princip přirozenosti, spjatosti cílů, obsahu, metod a prostředků při vzdělávání a výchově, jednotu teorie, praxe a chréze, mezi věděním, chtěním a schopnostmi jednat jednoduše, správně a dobře.¹¹

Komenský se vrátil i k výkladu věsteb, přičemž se zabýval proroctvím věstců, jejichž věštby uváděl pod titulem *Lux in tenebris* (Světlo v temnotách). Setkal se tu s nepochopením

⁹ NOVÁK, J. V., *Jan Amos Komenský. Jeho život a spisy*, Praha 1932, s. 48.

¹⁰ POLIŠENSKÝ, J., PAŘÍZEK, V. *Jan Amos Komenský a jeho odkaz k dnešku*. Praha 1987, s. 22-24.

¹¹ ČAPKOVÁ, D. *Jan Amos Komenský (1592-1670). Přehled života a díla*. Praha 1991, s. 32.

a zapletl se do polemik kolem mystiky této práce. Padesátá a šedesátá léta byla jinak pro Komenského především dobou psaní polemických spisů, a to hlavně z teologie. S chiliasmem se měl Komenský možnost seznámit již v průběhu svých studií v Herbornu a v Heidelbergu. Známý mu byly rovněž rozličné chiliastické sekty v husitských Čechách. Četné válečné katastrofy jej potom utvrdily v přesvědčení, že se blíží příchod Antikristův. Proroctví, jež byla vyjádřená chiliastickými pojmy, doplňoval Komenský výkladem a přeložil je do latiny. Slavné je především Drabíkovo proroctví, kdy tento muž předpověděl na rok 1657 úmrtí císaře Ferdinanda III. Teologové Komenskému měli za zlé především to, že ne všechna tato moderní, soudobá proroctví jsou stejného obsahu a stejného nároku na víru jako proroctví Starého zákona.¹²

Dne 15. listopadu 1670 Komenský zemřel. Jeho tělo bylo pochováno v Naardenu, přičemž zdejší hrobka je stále majetkem a územím České republiky.¹³

Komenskému se podařilo podat v jeho výchovných spisech velmi ucelený výchovný systém. Pravdou je, že hlavní výchovný cíl viděl, což odpovídalo době, ve které žil, v přípravě k věčnému životu. Ta měla zahrnovat tři stupně: poznání sama sebe a světa, ovládnutí sebe a povznesení se k Bohu. Od toho byly odvislé tři hlavní oblasti výchovy: vzdělání ve vědách a uměních, mravní výchova a náboženská výchova. Podle mě již není ta poslední část v dnešní době tak aktuální, ale je možné přesto souhlasit s myšlenkou, že člověk se stává člověkem až prostřednictvím výchovy. Do dnešní doby podle mě zcela platí jeho teze o tom, že všichni by měli být ve všem, tedy alespoň zpočátku, rozvíjeni všestranně, přičemž výchova by neměla znát rozdílu stavu nebo pohlaví. Stejně tak odmítal i úzký praktikismus.¹⁴

Také Komenského teze, že je třeba učit se „rychle, s chutí a napevno“, platí jednoznačně i dnes. Komenský tu vlastně zdůrazňoval zásady, které jsou upřednostňované i moderní pedagogikou, a to racionálnost, adekvátní motivaci a efektivnost veškeré výuky. Velmi cenný byl požadavek, jenž je v současnosti stále více uplatňován, že studenty je třeba pokud možno učit pomocí názorného příkladu a praxe. Byl to právě český myslitel, který první prosadil, v praxi dodnes propagovanou, myšlenku induktivního postupu při vzdělávání. Podle něho je třeba vycházet z poznání bezprostřední skutečnosti, ze které si žák za pomoci učitele snaží odvodit nějaký obecný závěr a důsledky, které z něho vyplývají pro praktický život.¹⁵

---

¹² POLIŠENSKÝ, J. *Komenský. Muž labyrintů a naděje*, Praha 1996, s. 118-119.

¹³ VYSKOČIL, F. *Jan Ámos Komenský*. Brno 1990.

¹⁴ JÚVA, V. sen. & jun. *Stručné dějiny pedagogiky*. Brno 1997.

¹⁵ JÚVA, V. sen. & jun. *Stručné dějiny pedagogiky*. Brno 1997.

Tento jeho didaktický zákon souvisel s principem názornosti, podle něhož se je třeba při vyučování co nejvíce opírat o bezprostřední smyslovou skutečnost, již považoval za „zlaté pravidlo“ vyučování. Jako bychom slyšeli dnešní teoretiky pedagogiky. Také princip systematickosti, z něhož mu vyplynul dodnes vyžadovaný a v současnosti aktuální požadavek „zřetězení“ veškerého učiva, je třeba jednoznačně považovat za dodnes efektivní. Je ukotven v hluboké návaznosti informací nejen v rámci jednotlivých předmětů, ale i mezioborově, o což právě usilují teoretikové pedagogiky v posledních desetiletích. Rovněž princip aktivity je dodnes velmi moderní, protože jeho cílem bylo vycházet při výuce ze zájmů žáků, usilovat o probuzení jejich zájmu a podporovat jejich myšlenkové procesy i praktickou činnost. Zcela samozřejmě je pak dodnes přijímán i jeho princip přiměřenosti, který požadoval respektovat při výuce věková i individuální specifika žáků.¹⁶

Myšlenka systematickosti souvisí se snahou učit odborným předmětům a vědám v jejich logickém systému a soustavnosti. Nejdůležitějším cílem pedagogů je postupovat od nejjednoduššího k nejtěžšímu tématu a podrobně se věnovat konkrétní vědecké oblasti. Každá část výkladu by měla být následně ukončena a neměla by být porušena jeho návaznost. Žáci díky tomu dokážou lépe zpracovat nově získané informace a za pomoci osvojení logicky uspořádaných poznatků se naučí rozlišovat základní a doplňkové učivo, které dohromady tvoří kompaktní celek. Komenský věděl, že v případě, kdy by pedagog nepostupoval systematicky s probíranou látkou, by studenti jen chaoticky zvládali učivo a došlo by k rozpadu jejich vědomostí. Komenský kladl důraz na uspořádání učiva, ve kterém by nově vyučovaná látka měla návaznost na dosavadní vzdělání žáků, přičemž jako důkaz mu posloužila příroda, ve které rovněž viděl existovat návaznost složitějšího na jednodušší.¹⁷

Princip aktivity má být zakotven ve snaze pedagoga přimět žáky k aktivnímu přístupu, což Komenského přimělo k odmítnutí nějakého nekonečného memorování, protože základem se má stát vlastní aktivita studentů, učení a porozumění. Věděl totiž dobře, že jen za pomoci nátlaku se stěží k něčemu dospěje. Doporučoval, aby byli pedagogové dostatečně aktivní ve smyslu upoutání pozornosti žáků. Již tehdy dobře věděl, že dlouhé monotónní výklady mají za následek časté nesoustředění. Z toho důvodu by měl být výklad pokaždé doplňován o nové podněty.¹⁸

---

¹⁶ JÚVA, V. sen. & jun. *Stručné dějiny pedagogiky*. Brno 1997.

¹⁷ MOJŽÍŠEK, L. *Vyučovací metody*. Praha 1975.

¹⁸ MOJŽÍŠEK, L. *Vyučovací metody*. Praha 1975.

Zásada přiměřenosti má svoji souvislost v respektování přirozených a individuálních schopností každého jedince. Ti se liší dosavadní úrovní vzdělání i fyzickými předpoklady, mentální i sociální úrovní. Učitel by měl proto ke každému žákovi přistupovat individuálně.¹⁹

Komenský se zasazoval i o využití celé řady didaktických pomůcek ve výuce, z nichž mezi nejdůležitější zařazoval učebnice. Dokonce sám prohlašoval, že „*kandidát vzdělání si má nad zlato a drahé kamení vážit knih*.“. Knihy jsou pro něho pramenem vědomostí, ale každý by měl vědět, jakým způsobem by je měl správně využívat. Protože není v silách žádného člověka přečíst všechny, je třeba pečlivě vybírat ty potřebné pro život. Knihy by neměly být podle Komenského jen čteny, ale důležitá místa by si měl čtenář podtrhat a vypsát.²⁰

Komenský zformuloval svůj pedagogický systém na základě jeho bohatých zkušeností s výukou i důkladné znalosti tělesného a duševního vývoje dítěte. Na jedné straně vznesl požadavek pevného řádu, ale na druhé také chtěl, aby se vše dělo pokud možno nenásilně. Protože si zcela v souladu s moderními znalostmi byl dobře vědom výchovného vlivu vzdělání, proces výchovy a vzdělání od sebe neodděloval. V této funkci, kterou měla garantovat škola, viděl prostředek ke zlepšení celé společnosti.²¹

Komenský se zasazoval o to, aby bylo vzdělávání umožněno i postiženým lidem. Byl veden krásnou myšlenkou, že prostřednictvím učení a vzdělávání může dojít k tomu, že budou různé vady substituovány rozvojem dovedností i vědění ve zcela jiných oblastech. To umožní lidem najít ve svém životě uplatnění.²²

Velmi moderní je také Komenského myšlenka o snaze vychovávat takového člověka, který by se celý život chtěl sám vzdělávat, z čehož musí mít zastánci andragogiky radost. Proto mělo být vyučování radostné a příjemné jako hra. Konkrétní hry však měly přijít na řadu vždy až ve chvíli, kdy byla látka probrána. Komenský viděl jejich klady hlavně s ohledem na tělesné a duševní zdraví. Pro lepší zapamatování konkrétního učiva pak Komenský prosazoval čtvrtletní uskutečňování divadelních her, na kterých se měly vždy podílet všechny třídy. Jejich výhodou mělo být i vzbuzení pozornosti a zájmu rodičů i širší veřejnosti.²³

Podle mého názoru jsou však v dnešní praxi poněkud přežitá jeho navrhované inovace v oblasti školství. Komenský doporučoval školu rozčlenit na čtyři šestileté stupně: do 6 let hovořil o škole mateřské (tou rozuměl soustavnou výchovu v rodině), od 6 do 12 let

---

¹⁹ MOJŽÍŠEK, L. *Vyučovací metody*. Praha 1975.

²⁰ KOMENSKÝ, J. A. *Vybrané spisy J. A. Komenského II*, Praha 1960, s. 145.

²¹ KUMPERA, J. *Jak (se) učit. Vybrané myšlenky o vzdělávání a výchově*. Praha 2004.

²² KUMPERA, J. *Jak (se) učit. Vybrané myšlenky o vzdělávání a výchově*. Praha 2004.

²³ KUMPERA, J. *Jak (se) učit. Vybrané myšlenky o vzdělávání a výchově*. Praha 2004.

navrhoval školu obecnou v rodném jazyce, od 12 do 18 latinskou v univerzálním světovém jazyce a konečně od 18 do 24 let akademii.²⁴

V předškolním věku se měl stát podstatou vzdělání mateřský jazyk, který si dítě osvojilo zároveň s poznáváním věcí, jež jsou kolem něho. V obecné škole pak měla mládež získat nejpodstatnější znalosti pro život, když se žáci měli naučit ve své mateřštině číst, psát, počítat a zpívat. Pro každou třídu měla existovat jedna učebnice s učivem na daný rok. V latinské škole si žáci měli osvojit latinu doplněnou o řečtinu a hebrejštinu. Pro latinské třídy měly být také sestaveny speciální knihy, které zahrnují i historii jiných oborů. Následná akademie pak měla garantovat uspořádání a další rozvoj znalostí všech věd za pomoci všeobecných studií a zdokonalených metod.²⁵

Patrně nejvýznamnějším Komenského dílem je jeho Didaktika. Tu napsal nejdříve česky, až později ji přeložil do latiny, čímž jí pochopitelně zajistil mnohem obsáhlejší recepci v evropském prostoru. Didaktika obsahuje pravidla moderního vyučování podle Komenského, jenž zde tímto způsobem stvořil z pedagogiky vědeckou disciplínu. Komenský rozčlenil fáze vyučování do čtyř stupňů, jež se nacházely v rozmezí šesti let (0-6, 6-12, 12-18, 18-24). Během první epochy měla probíhat výchova v rámci rodiny, přičemž dětem se tu mělo dostat základům vzdělání. Nadčasová byla myšlenka, že chyby, ke kterým tu dojde, je možné v budoucnu již stěží napravit. Mezi šestým a dvanáctým rokem života měly děti chodit do obecné školy, jež měla být v každé vesnici. Zde se měly učit v mateřském jazyce. Následovala jakási střední škola a konečně univerzita. Po ukončení vzdělání počítal Komenský ještě s tím, že se budou absolventi dva roky vzdělávat během svých cest v cizích zemích.²⁶

Na rozdíl od piaristů nebo jezuitů byl z mého pohledu Komenský velkým idealistou, když si myslel, že se budou moci zásluhou jeho didaktiky vzdělávat všichni. Zdůrazňoval přitom především důkladnost: „*Který větší a lepší dar můžeme přinést státu, než když učíme a vzděláváme mládež.*“ Tuto myšlenku je možné z mého pohledu chápat jako nadčasovou.²⁷

Komenský rozdělil podle schopností učit se žáky do několika skupin. První představovali ti bystří, učenliví a povolní, kteří představují sen každého učitele. Disponují ideálními předpoklady ke studiu a je možné s nimi probírat pouze samé moudré věci. Přirovnával je k ušlechtilým rostlinám. Druhou skupinou byli ti žáci, jež vynikají vtipností, ale zároveň jsou

---

²⁴ SOMR, M. *Dějiny školství a pedagogiky*. Praha 1987.

²⁵ SOMR, M. *Dějiny školství a pedagogiky*. Praha 1987.

²⁶ KOMENSKÝ, J. A. *Didaktika velká*, Praha 1930, s. 267.

²⁷ KOMENSKÝ, J. A. *Didaktika velká*, Praha 1930, s. 23.

váhaví, i když poslušní. Na ty platí přísnost. Skupinu žáků, kteří jsou vtipní a učenliví, ale zatvrzelí, hodnotil jako problematickou. Již tehdy je hodnotil jako ve škole nepopulární, když bývají někdy považováni za ztracené existence. Kolik významných osobností naší historie bylo kvůli těmto povahovým rysům vyloučeno třeba z církevních škol? Komenský se domníval, že právě tito studenti mají potenciál, aby byli nejlepší, když se jim dostane správného způsobu výuky.²⁸

Proto mohl dospět k optimistickému závěru, že na světě není člověk, který by se nemohl prostřednictvím vzdělání zlepšit. Důležitá byla myšlenka, že vzdělání by mělo být nejen pro bohaté a urozené, ale rovněž chudé a osiřelé děti. S tím by pravděpodobně nesouhlasili jezuité, pro piaristy byla ale právě orientace na chudé děti příznačná. Komenský byl rovněž pro vzdělávání chlapců i dívek, když si na svou dobu kacířsky myslel, že některé dívky mohou být moudřejší než muži. Přesto se stavěl skepticky k tomu, aby ženy byly učitelkami. Je nesporné, že samotné otevření této otázky bylo ze strany církevních řádů vnímáno jako bezpředmětné.²⁹

Komenský si ve své didaktice povšiml i toho, jak by měla vypadat budova, v níž se výuka uskutečňuje. Jeho důraz na názornost tu našel výraz v požadavku, aby ve vyučovací místnosti byly rozličné obrazy, na kterých měly děti vidět slavné postavy historie, zeměpisné mapy či historické události. Primární u nich tedy byla jejich didaktická funkce. Každá škola měla mít i dostatek prostoru k procházkám a společenským hrám. V podstatě již v této době hlásal Komenský důležitost výchovy prostředím a podoba jezuitských i piaristických kolejí mu dávala za pravdu, protože církevní řády si na svoje budovy i dostatečně kvalitní pomůcky rovněž potrpěly. To se mohlo kladně odrazit ve větší efektivitě jejich žáků.³⁰

Komenského názory naopak byly v rozporu s pojetím dnešních alternativních škol, jež se hodně zakládají na tom, že ponechávají volnost dětem. V dané době to bylo nepřipustné a jezuitské i piaristické školy toho jsou nejlepším důkazem. Komenský spíše souhlasil se rčením „*Škola bez kázně, mlýn bez vody*“, jež dobře odráželo soudobé výchovné postupy. Podobně jako církevní řády kladl důraz na mravní chování. Odmítal však tělesné tresty, které nebyly nijak časté ani v církevních školách. Nejdříve měly být užívány metody typu pochvaly, přísnějšího slova a případného veřejného pokárání.³¹

---

²⁸ KOMENSKÝ, J. A. *Didaktika velká*, Praha 1930, s. 19.

²⁹ KOMENSKÝ, J. A. *Didaktika velká*, Praha 1930, s. 84.

³⁰ KOMENSKÝ, J. A. *Didaktika velká*, Praha 1930, s.143.

³¹ KOMENSKÝ, J. A. *Didaktika velká*, Praha 1930, s. 258.

3.1.2 Osvícenské reformy a vzdělávání

Během 18. století došlo za vlády Habsburků k tomu, že se české země staly součástí centralizované rakouské monarchie, když pozůstatky protestantské kultury a vzdělanosti byly v časech rekatolizace vytěsněny na úplný okraj. Cílem všech osvícenských reforem bylo zvýšit blaho obyvatel státu a zlepšení jejich života. Předmětem reforem se stal především hospodářský život, ale také oblast zdravotnictví a hygieny a pro tuto práci klíčová oblast školství.³²

Stav českého školství v polovině 18. století byl hodnocen jako do značné míry neutěšený. Ve městech se nacházely městské školy, ve farních obcích farní (parochiální), při ženských řádech bylo možné najít školy dívčí. Stav těchto škol bylo ale nutné hodnotit jako neutěšený, když vyučování nebylo pravidelné a stejně tak tomu bylo s docházkou. Vzdělání učitelů bylo nedostačující z té příčiny, že mnoho jich pocházelo z řad bývalých vojáků, řemeslníků nebo zběhlých studentů bez jakéhokoli pedagogického vzdělání.³³

Marie Terezie se zajímala o školství v monarchii intenzivně již od roků 1769/1770, když jí byla dobře známa spojitost mezi stavem obecné vzdělanosti a prosperitou státu. Z té příčiny také prohlašovala školu a školství za politicum, čímž se rozumí věc státu, nikoli církve. Jeden z klíčových podnětů k reformování národního školství pak vyšel právě roku 1769 od pasovského biskupa Leopolda Arnošta hraběte z Firmian, jenž spis o stavu obecných škol předal císařovně, která ho poslala dále hraběti Rudolfovi Chotkovi k posouzení. Ten ustavil komisi, jež víceméně potvrdila závěry pasovského biskupa. Když došlo roku 1773 ke zrušení jezuitského řádu a k přesunutí jeho majetku do studijního fondu, byl najit i dostatek finančních prostředků k reformě školství. Vše začalo dostávat reálné obrysy v květnu roku 1774, poté co přicestoval do Vídně z pruské Záhaně opat Johann Ignác Felbiger (1724-1788). Ten reformoval již předtím tamní školy v duchu německých filantropistických myšlenek a pedagogických metod, přičemž se s vervou ujal i úmyslu reformovat rakouské školství.³⁴

Felbiger se stal autorem Všeobecného školního řádu pro německé normální, hlavní a triviální školy ve všech rakouských dědičných zemích, přičemž tento školní řád se stal nejdůležitějším dokumentem pro organizaci obecného školství a s jistými změnami platil skoro 100 let. K jeho vyhlášení došlo na začátku prosince 1774. S oporou v tomto řádu měla být pro každou zemi určena školská komise, jež měla zakládat a řídit školy. Tam, kde tato komise působila,

³² KASPER, T., KASPEROVÁ, D. *Dějiny pedagogiky*, Praha 2008, s. 80-81.

³³ VESELÁ, Z. *Vývoj české školy a učitelského vzdělávání*. Brno 1992, s. 8.

³⁴ KASPER, T., KASPEROVÁ, D. *Dějiny pedagogiky*, Praha 2008, s. 84-85.

mělo dojít k založení normální školy, jež měla pořádat kurzy pro výchovu učitelů ostatních škol. Ty měly představovat vzor pro další školy v dané zemi. Každé větší město, případně nejméně jedno město v každém kraji mělo mít hlavní trojtřídní školu, v níž měli působit tři až čtyři učitelé, ředitel a katecheta. V menších městech, ale i u každého farního kostela měla být obecná (triviální) škola.³⁵

Jaké měly být mezi těmito školami rozdíly? Na triviální škole mělo být vyučováno náboženství, biblické dějiny, základy četby, psaní, žáci si měli osvojit čtyři hlavní početní operace a trojčlenku. Podle počtu žáků měla mít taková škola jednu až dvě učebny.³⁶

Hlavní škola měla potom kromě výuky triviální také žákům poskytovat přípravu k dalšímu studiu, ale i pro vojenskou službu, řemeslníky nebo rolníky. Vybavena měla být třemi učebnami, jestliže to okolnosti dovolovaly, měly být zakládány rovněž dívčí školy, na nichž měly být připravovány primárně budoucí učitelky. Již zmiňovaná normální škola pak měla rozšířenou výuku školy hlavní a za cíl primárně přípravu budoucích učitelů. K obsahu výuky tu patřil i výklad o povinnostech učitelů, metodách výuky, pěstování kázně apod. Garanty výuky bylo pět učitelů a ředitel. Jako učitel mohl působit jen ten, kdo mohl prokázat, že je majitelem vysvědčení právě z normální školy. Felbiger si dobře uvědomoval, že ke zlepšení školství je nezbytné modernizovat podobu vyučování i zkvalitnit kvalifikovanost učitelů. Jím vytvořená metoda byla hodně založená na frontálním vyučování. Některé Felbigerovy závěry jsou ale do značné míry identické s filosofií pedagogiky výše zmiňovaného Jana Amose Komenského.³⁷

Někteří odborníci na dějiny pedagogiky i dnes soudí, že soudobá reorganizace školství nebyla v podstatě ničím jiným než přizpůsobením soudobého školství vyučovací metodě piaristů. Soudobý svědek dokonce tvrdil: *„Kdo chce nezáujatě porovnávat metodu výuky dobročinných škol od jejich začátku s dnešní (1786), tzv. normální nebo vylepšenou metodou výuky v triviálních školách, objeví, jak málo se vzájemně liší. Pečlivé rozdělování tříd, společné čtení, zhotovování tabulek, pečlivý dohled ze strany prefektů, jakož i učitelů nad pilí a zvyklostmi žáků, téměř všech žáků všeobecně oblíbený pěkný rukopis, vyučování katechismu - toto všechno lze najít v dobročinných školách přes půl druhého století.“* Samotný opat Felbiger se

---

³⁵ VESELÁ, Z. *Vývoj české školy a učitelského vzdělávání*. Brno 1992, s. 10-11.

³⁶ FAIMONOVÁ, A. *Dějiny školství rakouského od nejstarších dob až po rok 1848*. Karlín 1912, s. 117.

³⁷ CACH, J. *Dějiny české pedagogiky*. Praha 1956.

inspiraci netajil a kupříkladu vyučující z okolí Nisy posílal, aby se tzv. normální metodu naučili v piaristické škole v Bílé Vodě.³⁸

Kritici vinili Felbigera i přesto z toho, že využil cizí poznatky a věci, jež byly dokonce známy i v dědičných rakouských zemích, aby je vydával za novinky z vlastní dílny. K jeho nepřímým učitelům patřil nejen Komenský, ale také Němci Jan Bedřich Hähn a Julius Hecker.³⁹

Významnou úlohu v tereziánské školské reformě měla problematika vyučovací metody. K jejím hlavním bodům se řadilo především používání efektivní, tzv. „nové metody“. Teoretický metodologický podklad přitom tvořily hlavně Felbigerovy spisy, jež navazovaly na filantropickou německou tradici. Již roku 1777 byla do češtiny přeložena Felbigerova kniha metod pod názvem *Kniha metodní pro učitele škol v c.k. zemích*. Metoda měla zaručovat efektivitu učení a vyučování, když kromě jiného zdůrazňovala význam pospolného čtení. Šlo o tabulkovou či literární metodu. Učitel měl v průběhu výuky redukovat hlavní myšlenky a pojmy, přičemž je měl zapisovat na tabulku, později zapisoval pouze počáteční slabiky slov a nakonec jen jejich první písmena, a to za sebou (písmenková metoda) nebo do tabulky (tabelární metoda). Žáci měli v ideálním případě opakovat celý text s oporou v úvodních písmenech. Je pochopitelné, že tato metoda se užívala primárně při opakování učiva, nikoli při výkladu. Felbiger přitom varoval před pouhým učením z paměti, jež podle něj mělo za následek „tupomyslnost“. Chtěl po učitelích, aby v průběhu vyučování postupovali od jednoduššího k těžšímu, od známého k neznámému a od jednoduchého ke složenému. Současně nabádal i k názornosti a zdůrazňoval důležitost smyslových vjemů v průběhu výuky. V souladu s dnešními moderními teoriemi se domníval, že dostatek vjemů má za důsledek lepší a kvalitnější zapamatování termínů. Byl rovněž zastáncem toho, aby se ve vyučování střídaly rozličné aktivity a brojil proti jednotvárnosti. V ideálním případě mělo být učení efektivní, když se v krátkém čase mělo dosáhnout co nejlepších výsledků.⁴⁰

Již předtím došlo v sedmdesátých letech 18. století k reformě obecných škol a gymnázií. Autorem nového organizačního statutu pro gymnázia byl piarista P. Gratian Marx. Do přípravy nových školních řádů však zasáhla i celá řada dalších světských a církevních institucí i osobností ze světa politiky a vědy. Je pochopitelné, že řevnivost mezi navrhovateli byla značná, takže prosazení konkrétních záměrů záviselo na celé řadě dalších okolností.

---

³⁸ LANGER, K. *Příspěvky k dějinám piaristického gymnázia v Bílé Vodě*, In: XIII. Svatováclavské mezinárodní setkání v Jeseníku. Dějiny středního školství na Jeseníku. Jeseník 2013, s. 8-16, zde s. 10.

³⁹ VOŠAHLÍKOVÁ, P. *Rákoska v dílně lidskosti*, Praha 2016, s. 19.

⁴⁰ KASPER, T., KASPEROVÁ, D. *Dějiny pedagogiky*, Praha 2008, s. 86-87.

Zmiňovaná gymnaziální reforma byla přijata do značné míry podle úsloví, „když se dva perou, třetí se směje.“ Původně totiž Marie Terezie vybírala z návrhů Františka Adama Kollara, Ignáce Matěje Hesse a svobodného pána Karla Antonína Martiniho, aby teprve posléze obrátila svoji pozornost ke Gratianovi Marxovi, přičemž jej v této věci požádala o „dobré zdání“. Marx však nakonec předložil svůj vlastní návrh, jenž byl roku 1778 schválen.⁴¹

Před rokem 1778 bylo provozování gymnázií v českých zemích, jež financovala nadačními nadacemi hlavně královská města nebo příslušné vrchnosti poddanských měst, mezi lety 1556-1778 primárně záležitostí několika církevních řádů a v pozdější době i děkanství a městských rad. Před rokem 1620 je kupříkladu možné najít v Praze k roku 1611 utrakvistické gymnázium či v Soběslavi českobratrské gymnázium Petra Voka. Po bitvě na Bílé hoře se staly provozovateli těchto škol hlavně instituce katolické církve. Okolo roku 1700 se na výuce na gymnáziích v českých zemích podíleli kromě jezuitů právě piaristé, ale i premonstráti, pavlíni, benediktini či cisterciáci. Výuka na školách se sice do jisté míry lišila podle jejich provozovatelů, ale nikdy ne natolik, aby to studentům znemožňovala navázat na probranou látku, když se přestěhovali do jiného místa. Vyučovací standardy byly obvykle přebírány od jezuitů nebo piaristů, jejichž postavení mezi církevními řády je možné hodnotit jako prvořadé.⁴²

Tereziánské školské reformy byly přesto výrazným projevem posílení úlohy státu proti církvi. To se projevilo mimo jiné i v otázce dozoru nad školami a jejich správou. Rovněž zde stát usiloval o získání maximálního prostoru. Nad triviálními školami měl mít dozor farář, nad hlavními a normálními pak ředitel. Současně byl uveden do činnosti systém světského dozoru z řad panských úředníků nebo přátel školy. Ti se měli mimo jiné starat především o stav školní budovy, způsobilost učitele a jeho vzdělání a další. Pro jistý počet škol byl potom vybrán vrchní dozorce okresu, který měl na starost místní bezprostřední dozorce a učitele, když si všímal hlavně jeho vyučovací metody. Jeho povinností byla alespoň jednou ročně navštívit školu a starat se o nápravu zjištěných nedostatků. V každé zemi pak byla jmenována i školská komise, jež sestávala ze tří členů. Ta se měla setkávat alespoň jednou týdně a řešit problémy, jež se ve školství za danou dobu nakupily. Zemské školní komise podléhaly ústřední říšské školské komisi ve Vídni.⁴³

---

⁴¹ VOŠAHLÍKOVÁ, P. *Rákoska v dílně lidskosti*, Praha 2016, s. 17-18.

⁴² BARTUŠEK, V., *Osmý div světa. Fenomén gymnázia v Rychnově nad Kněžnou od založení do reform Marie Terezie s přesahy na začátek 19. století*, Ústí nad Orlicí 2014, s. 10-11.

⁴³ KASPER, T., KASPEROVÁ, D. *Dějiny pedagogiky*, Praha 2008, s. 88.

3.1.3 Herbartismus jako významný pedagogický směr 19. století

Johann Friedrich Herbart (1776-1841) byl velmi známým německým pedagogem 19. století, jehož zcela reformní myšlenky našly řadu následovníků a odpůrců také v českých zemích. Usiloval o vytvoření systému pedagogiky jako vědy, jenž by se zakládal na filozofii. Za zcela základní prvek pak pokládal psychologii. Pro dosažení úspěchu v procesu výchovy pro něho bylo nezbytné ovládnout dětský temperament a svobodu. Z toho důvodu se ve výchově nebránil ani trestům, z nichž lze pro příklad zmínit třeba trestání hladem a tělesné tresty. Samotný výchovný proces Herbart rozděloval do tří fází, a to na vedení, vyučování a mravní výchovu. Tím sledoval hlavně dosažení absence chaosu a nekázně ve výuce. Samotný herbartismus se začal více šířit až po jeho skonu.⁴⁴

Vedením (vládou) tu byla rozuměna hlavně schopnost potlačovat v sobě živelné sklony. Dotýkala se hlavně dětí raného věku, u nichž existoval předpoklad, že jejich prudkost není ještě krocena mravní vůlí, ale měli by se o ní postarat rodiče a vychovatelé. Herbart zmiňoval v této souvislosti tresty, příkazy a zákazy, byl však jen pro jejich přiměřené a výjimečné užití. Za hlavní prostředek vlády uváděl autoritu a lásku. Osvojování učiva měl ulehčit požadavek čtyř stupňů vyučování, mezi něž patřila jasnost, asociace, systém a metoda.⁴⁵

Druhým termínem vyučování měl Herbart na mysli formování myšlenkového okruhu a estetické hodnocení světa. Mluvil tu především o významnosti mnohostranných zájmů a spoluúčasti dětí, jež mají svoji oporu v pozornosti ve vyučování. Z toho důvodu také definoval tři základní vyučovací postupy, jež si kladly za hlavní cíl udržení pozornosti dětí ve vyučování. Byly jimi prostě představující vyučování (imituje zkušenost), syntetické vyučování (učitel tu stanoví souvislosti toho, čemu učí) a analytické vyučování (žáci vyjadřují své myšlenky, které jsou poté podrobně zkoumány a z odborného hlediska doplňovány).⁴⁶

Třetím cílem vychovatele by mělo být odborné vedení, které by se mělo stát jednotlým v mravním charakteru dítěte. Tyto prostředky vedení by měly být nenásilné a neautoritativní. Za pomoci různých ukázek z každodenního života, z historie i z literatury by se měli svěřenci naučit být schopni rozlišit dobré od špatného.⁴⁷

Celá řada Herbartových následovníků si však vyložila jeho myšlenky příliš jednostranně, což mělo za následek nechtěné proměny vyučování. V takto pojatých hodinách docházelo velmi

---

⁴⁴ BLATNÝ, L., JÚVA, V. *Kapitoly z dějin pedagogiky*, Brno 1996, s. 43.

⁴⁵ CIPRO, M. *Encyklopedie Prameny výchovy: galerie světových pedagogů. 2. sv.*, Praha 2002, s. 128-143.

⁴⁶ CIPRO, M. *Encyklopedie Prameny výchovy: galerie světových pedagogů. 2. sv.*, Praha 2002, 128-143.

⁴⁷ CIPRO, M. *Encyklopedie Prameny výchovy: galerie světových pedagogů. 2. sv.*, Praha 2002, s. 128-143.

často k potlačení iniciativy dětí a k omezování svobody učitelů. V takových školách pochopitelně vládl strach, příkazy i zákazy. Jednou z nejdůležitějších vlastností herbartismu byl rovněž fakt, že se žáci museli učit vše stejně a ve shodném pořadí. Děti tudíž tyto poznatky často memorovaly. Přívrženci herbartismu trvali na tom, že dítě je „tabula rasa“ a je mu proto nutné předvést, co a v jakém pořadí si má osvojit. Školy zastávající herbartismu by na nás dnes jistě působily jako velmi tiché, protože děti musely být zcela poslušné a poslouchat bez odporu příkazy učitele. Také učitelé se však nesměli od předem stanovených pravidel vzdálit.⁴⁸

Herbartovská pedagogika velmi znatelně ovlivnila soudobý rakouský školský systém a také v českém prostoru působila celá řada osobností, u nichž lze ovlivnění jeho pojetím pedagogiky sledovat. Na následujících stránkách bude proto pozornost věnována činnosti P. Durdíka, J. Mrazíka, J. Sokola, M. Tyrše, J. Kliky, O. Hostinského, F. B. Květa a dalších. Stopy herbartismu lze ale nalézt především u Gustava Adolfa Lindnera (1828-1887), jenž byl jedním z nejvěhlasnějších a nejnámějších pedagogických myslitelů 19. století u nás.

Se základy Herbartovy filosofie se poprvé setkal ještě při svých studiích v Praze. Zastával přitom názor, že žádná filosofická soustava v sobě nezahrnuje tolik základních pedagogických pravd důležitých pro vědeckou pedagogiku jako ta Herbartova. Lindner je někdy hodnocen jako zakladatel české pedagogiky jako vědy a bývá nazýván druhým nejvýznamnějším českým pedagogem hned po Komenském. Sepsal tři středoškolské učebnice filosofické propedeutiky v duchu herbartismu, které byly přeloženy hned do několika evropských jazyků a byly inspirací pro vyučující v řadě zemí. Samotný Lindner je hodnocen hlavně jako vychovatel nové generace učitelů středních škol. Byl toho názoru, že učitel má řídicí úlohu ve výchově i ve vzdělávání dětí a soustředil se proto hlavně na jeho osobu. Sám sebe reflektoval jako přívržence nedogmatizovaného křídla herbartismu.⁴⁹

Podobně jako Herbart byl Lindner stoupencem názoru, že vyučování by mělo být prolínáno prvky výchovného vyučování a má cílit hlavně k pěstování charakteru. Nicméně podrobil kritice přežitky středověké didaktiky, jež se tehdy v ortodoxně rozuměné herbartovské didaktice stále objevovaly. K nim příslušely scholastické metody, verbalismus a formalismus, didaktický materialismus a vedení vyučování za pomoci rákosky. Podle J. Cacha Lindner

---

⁴⁸ KOPÁČ, J. *Josef Úlehla a Moravské učitelstvo*, Brno 1967, s. 62-73.

⁴⁹ CACH, J. *Gustav Adolf Lindner: život a dílo zakladatele pedagogiky na filosofické fakultě Univerzity Karlovy*, Praha 1990, s. 111.

předčil Herbarta svojí závěrečnou prací *Pedagogikou*, která byla publikovaná rok po jeho skonu roku 1888.⁵⁰

Lindner se ze zásady stavěl proti tělesným trestům, protože chtěl ve škole vychovat hlavně občana sebevědomého, ale i altruisticky založeného. Nicméně podle jeho názoru byla škola místem vážné práce a nikoli dětských her. Zasadil se také o zřízení školních dílen i na středních školách. Podle Lindnera je člověk vychováván společností na základě zákona připodobování. Postupem času však byl u něho přece jen patrný odklon od myšlenek herbartismu.⁵¹

Výrazně byl herbartismem ovlivněn také František Čupr (1821-1882), který se zabýval hlavně středním školstvím. Již jako docent filozofie na pražské univerzitě roku 1847 publikoval v *Květech Listy učitelům českým*, v nichž kritizoval nedostatky obrozenské výchovy a horlil pro zavedení soustavy liberalistického školství, která by měla sestávat ze školy elementární, měšťanské, gymnázia a univerzity. Jako zastánce Herbartova pedagogického systému se pokusil v praxi o založení zcela nového typu reálného gymnázia v Praze na Kolčavce.⁵²

Jako první česky přednášející herbartovec na Pražské univerzitě vystupoval po německy vykládajícím F. Exnerovi Josef Dastich (1835-1870), na kterého navázal Josef Durdík (1837-1902), jenž nejdříve pracoval jako středoškolský profesor. Později zaujal v pražské společnosti důležité místo jako dokonalý řečník a vzdělaný znalec domácí i světové literatury. Postupem času se cele přiklonil k herbartismu.⁵³

Na Herbartově filozofii a pedagogice se snažil založit ucelenou pedagogiku střední školy mladší bratr Josefa Petr Durdík (1845-1909), který se ve svém vrcholném trojdílném spise *Pedagogika pro střední školy* snažil dojít k řešení výchovně didaktických problémů střední školy s ohledem na metodiku konkrétních předmětů. Durdík viděl pedagogiku jako vědu i umění působit na člověka od jeho mládí tak, aby byl uzpůsoben za pomoci rozvoje svých sil a schopností k práci, která by byla užitečná jemu i společnosti. Protože hlavní smysl vyučování viděl Durdík ve výchovném působení, měl se učitel nejen orientovat ve filozofii a psychologii, ale stejně vlastní mu mělo být i osvojení znalostí práce na škole obecné. Jen tehdy se mohl podle Durdíka stát i jejich důvěrným rádcem. Durdík je jedním z mála českých

---

⁵⁰ CACH, J. *Gustav Adolf Lindner: život a dílo zakladatele pedagogiky na filosofické fakultě Univerzity Karlovy*. Praha 1990, s. 73-103.

⁵¹ ŠTVERÁK, V. *Stručné dějiny pedagogiky*, Praha 1983, s. 182.

⁵² ŠTVERÁK, V. *Stručné dějiny pedagogiky*, Praha 1983, s. 180-181.

⁵³ ŠTVERÁK, V. *Stručné dějiny pedagogiky*, Praha 1983, s. 181.

vysokoškolských pedagogů, kteří se snažili ve svém díle s ohledem na mravní výchovu o propojení náboženské víry s českým vlastenectvím.⁵⁴

Je pravděpodobně značným překvapením, že navzdory tomu jaké oblibě se herbartismus v 19. století těšil, není možné hovořit o nějaké jeho velké reflexi v soudobém piaristickém školství, jež se přece jen zakládalo na poněkud jiných principech.

3.2 Řád zbožných škol – piaristé na území dnešní ČR

Za patrona dnešního církevního školství by mohl být směle označen světec Josef Kasalanský (1557-1648), což byl zakladatel duchovního řádu piaristů, jehož oficiální český název je Řád chudobných řeholních kleriků Matky Boží zbožných škol, latinský potom Ordo Clericorum Regularium Matris Dei Scholarum Piarum). Pro členy řádu piaristů bylo typické, že se věnovali primárně chudé a opuštěné mládeži. Prostřednictvím školní výchovy jí dávali příležitost, aby se prosadila v soudobé společnosti. Josef Kasalanský pro ni založil roku 1597 bezplatnou základní školu, jež byla údajně první tohoto druhu v Evropě. Jako řád piaristy vyhlásil papež Řehoř XV., jenž tak učinil brevem *In supremo apostolatus*. Po roce 1621, kdy došlo ke schválení stanov ze strany papeže, rostl počet piaristických kolejí hlavně v Itálii, Rakousku, Německu i Polsku. Při těchto kolejích byly zřizovány triviální školy, nižší a vyšší gymnázia až během druhé poloviny 17. století. Protože piaristické školy byly záhy proslulé vlídným a ohleduplným přístupem k žákům, těšily se brzy značnému zájmu.⁵⁵

V průběhu roku 1617 byly stanoveny i některé organizační pokyny pro vyučování v piaristických školách. Mimo jiné v nich stálo, že žáky římských piaristických škol se mohou stát pouze děti, které předloží vysvědčení o své chudobě. Šlechtici se sem mohli přihlásit ke studiu jen za té podmínky, že jejich rod zchudnul a jejich rodina se ocitla v bídě. Učitelé z kongregace měli působit na školách zadarmo bez nároku na odměnu. Nutno říci, že nový řád si získal záhy značnou popularitu v oblasti za Alpami a především v Čechách a na Moravě, protože zde se po bitvě na Bílé hoře řada šlechticů přikláněla k mírnější rekatolizaci, než jak ji chtěl uskutečňovat jezuitský řád.

Jezuitští kazatelé se totiž někdy až příliš řídili do slova heslem *omnia ad Dei gloriam* (vše pro slávu Boží). V podstatě se opravdu takřka obětovali pro jezuitský řád. Jezuité byli známí tím, že zakládali bezplatné veřejné školy a orientovali se hlavně na střední a vysoké školství.

---

⁵⁴ ŠTVERÁK, V. *Stručné dějiny pedagogiky*, Praha 1983, s. 186.

⁵⁵ SMEJKAL, B. *Jan Bombera, historik piaristických kolejí v našich zemích*, KROK 11, 2014, č. 4, s. 57-58, zde s. 57.

Současně tvrdili, že nevědomost představuje nejlepší ochranu chudých lidí před všudypřítomným hříchem. Do jisté míry tak žili jezuité v rozporu s bulou, kterou vydal tehdejší papež v době založení jezuitského řádu, v níž bylo uvedeno, že by se jezuité měli zabývat výchovou v podstatě všech dětí, tedy i chudých. Studium na jezuitské koleji se rozdělovalo na nižší kurz a filosofický kurz. Nižší zabíral šest let, filosofický pak tři roky. Nejdůležitějším jazykem byla latina, mateřský jazyk byl naopak přísně zakázán, a to dokonce i pro vzájemný rozhovor žáků mezi sebou. Jezuité odmítali dokonce i nelatinskou literaturu, což byla jedna z příčin, proč velká řada nelatinských knih shořela. Na druhou stranu jezuitské koleje představovaly velmi upravená místa. Nechyběly na nich ani moderní pomůcky své doby. Studenty sem rovněž lákal vysoký počet volných dní zásluhou prázdnin a celé řady svátků. Pěstovala se tu i řada různých aktivit sportovní povahy. Důraz byl kladen na individuální přístup k žákům, jímž si měl učitel získat jejich důvěru. Důkladná příprava jezuitského učitele na hodinu byla chápána jako samozřejmost. Jezuité rovněž spolupracovali s rodiči, kteří se dokonce v případě zájmu měli příležitost hodin zúčastnit.⁵⁶

Na druhou stranu jezuitům bylo vytýkáno také značné množství nedostatků. Mezi ty největší se řadila značná fluktuace učitelů, jež měla za následek narušování učebních plánů. Žáci byli také podporováni v tom, aby na sebe žalovali, když se díky tomu sami mohli vyhnout trestu. Tyto tresty však nebyly nijak drakonické, ale měly spíše charakter napomenutí. Mezi žáky byl přítomen dokonce i udavač, jenž donášel na učitele. Mnoho náznaků nových metod pak bylo interpretováno jako kacírství. Žáci byli podporováni v soutěživosti, jejíž povaha ale byla nezdravá. Nejednalo se o zdravou soutěživost, kterou si představíme dnes. Nejznámější jezuitská kolej v českých zemích byla bezesporu v Praze v Klementinu, další se nacházely v Chomutově, v Olomouci, v Brně i dalších městech.⁵⁷

Pro piaristy hovořilo, že se zaměřovali i na výuku na elementárních školách, jež trvala 2-3 roky, po ní měla následovat šestiletá docházka do gymnázia (latinská škola), připravovali své žáky i pro praxi ve speciálních aritmetických třídách a věnovali se primárně učení, jež považovali za hlavní a nenásilnou formu propagace katolické víry.⁵⁸

Piaristický řád vydal rovněž hned v prvních letech svého působení stanovy, jež určovaly podmínky zakládání nových ústavů. V VIII. kapitole II. dílu nařízení z 31. 1. 1622 *De Gymnasiis seu Scholis Piis fundendis* byly vytýčeny předpoklady pro jejich vznik:

---

⁵⁶ JANIŠ, K. ml. *Vybrané kapitoly z dějin výchovy*, Opava 2009, s. 26-27.

⁵⁷ JANIŠ, K. ml. *Vybrané kapitoly z dějin výchovy*, Opava 2009, s. 27.

⁵⁸ BARTUŠEK, V. a kol. *Piaristé. Tradice benešovské vzdělanosti a kultury*. Benešov u Prahy 1995, s. 20-21.

- 1) Je-li piaristický institut naléhavě vyžadován mnoha městy, obcemi a vesnicemi.
- 2) Řád nemá povolovat současně více gymnázií nebo dobročinných škol, ale zaměřit se na lepší péči, posilovat a zdokonalovat stávající, než povolit zřízení ústavu nového.
- 3) Kdo požaduje zřídit ústav piaristy, má se o založení sám postarat, a to o kostel odpovídající chudobě řádu, střídavě vybavený; o školní budovu nutnou k vyučování žactva; o obytnou budovu členů řádu, také střídavě vybavenou; o nezbytnou knihovnu a zahradu k odpočinku. Vlastnické právo těchto statků má být ihned převedeno na Svatou stolicí.
- 4) K dodržování regulí řádu dle nařízení Klementa VIII. má nové zařízení obývat nejméně 12 řádných členů řádu. Řízení seminářů a světských konviktů bylo piaristům zapovězeno. Byly však i výjimky.⁵⁹

3.2.1 Příchod piaristů do českých zemí

Mezi příznivce piaristického řádu patřil ve Vídni třeba kardinál Melchior Khlesl, jenž začal zhruba okolo roku 1625 jednat s piaristy o jejich příchodu do monarchie. Současně šířil názor, že by mělo dojít nejen k jejich usídlení ve Vídni, ale také v jiných městech Habsburské monarchie. Především se zasazoval o Slezsko, a to konkrétně Opavu a Vratislav. K příznivcům založení koleje ve Vídni patřil i Gaspare Sciopio, filozof a pedagog, jenž byl rádcem císaře Ferdinanda II. Pražský arcibiskup kardinál Arnošt Vojtěch hrabě Harrach (1598-1667) měl dokonce piaristům napsat roku 1622 zvací dopis, ve kterém je žádal o založení piaristických škol v Praze, ti mu ale v této době nemohli vyhovět kvůli řadě povinnosti, s nimiž se tehdy čerstvě založený řád vypořádával. Na svá rozsáhlá panství měl údajně zájem přivést piaristy také Albrecht z Valdštejna.⁶⁰

Piaristé tedy rozhodně nebyli ve dvacátých a třicátých letech 17. století ve střední Evropě neznámým řádem. Informace o jejich mimořádných pedagogických úspěších sem v tomto období rozšířil farář z Brixenu Giovanni Rigger v pamětním spise *Informatio pro plantanda Religione Scholarum Piarum in Germaniae partibus*, v němž doporučoval, aby byli usídlení v Praze nebo ve Vídni.⁶¹

Zde je možné konstatovat, že piaristé měli na Moravě dlouhou tradici, když právě zde byla založena první piaristická provincie mimo Itálii. Piaristická kolej v Mikulově byla

⁵⁹ LANGER, K. *Příspěvky k dějinám piaristického gymnázia v Bílé Vodě*, In: XIII. Svatováclavské mezinárodní setkání v Jeseníku. Dějiny středního školství na Jeseníku. Jeseník 2013, s. 8-16, zde s. 8.

⁶⁰ BARTUŠEK, V. a kol. *Piaristé. Tradice benešovské vzdělanosti a kultury*. Benešov u Prahy 1995, s. 21-22.

⁶¹ ZEMEK, M., BOMBERA, J., FILIP, A. *Piaristé v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1631-1950*. Prievidza 1992, s. 6-7.

olomouckým biskupem Františkem kardinálem z Ditrichštejna založená již roku 1631.⁶² Piaristé tu v průběhu doby otevřeli základní školu, gymnázium i vyšší řádová učiliště, především teologická studia, jež sloužila pro vzdělávání kleriků piaristického řádu. Prvním rektorem této koleje byl P. Peregrinus Tencani a S. Francisco, jenž pocházel ze šlechtické rodiny v Modeně. Po založení dalších piaristických kolejí na Moravě se roku 1634 tento muž stal prvním řádovým provinciálem nově založené zaalpské provincie, přičemž z Mikulova prováděl i správu dvou dalších, níže zmíněných, nově založených kolejí. Mikulov je tak možné označit za první moravské centrum, z něhož docházelo k dalšímu rozšiřování piaristických metod v oblasti školství, barokní kultury, ale především náboženství. Počet žáků se tu pohyboval mezi 400-700 a měl stoupající tendenci. Nejvíce žáků zde navštěvovalo elementární školu a nejvíce frekventantů se nacházelo v nižších ročnících gymnázia. Mikulov patřil mezi největší evropská gymnázia.⁶³

Ve Strážnici založil z kardinálova popudu roku 1633 druhou piaristickou kolej hrabě František de Magnis, zde bylo nižší gymnázium a hlavní škola s osmi řeholníky. Zde hrabě Magnis mohl systematicky uskutečňovat protireformaci z té příčiny, že se většina panství hlásila k luteránství nebo k Jednotě bratrské. Ostatně bratrskou školu zde ještě v letech 1604-1605 navštěvoval i již zmiňovaný Jan Amos Komenský. Ve svém dopise z roku 1641 určenému Josefu Kalasanskému dokonce hrabě Magnis neváhal hovořit o Strážnici jako o kacírském hnízdě.⁶⁴

Třetí kolej pak založil na Moravě roku 1634 opět kardinál Ditrichštejn v Lipníku, přičemž zde měli později piaristé také hlavní školu. Ditrichštejn získal panství roku 1622 jako konfiskát po Jiřím Bruntálském z Vrba. Měla tu být založena nejen kolej, ale také noviciát, jenž byl původně v Mikulově a později ve Strážnici. Podle Neumannova svědectví se prý Valaši původně piaristům „příliš nezamlouvali.“⁶⁵

V Moravském Krumlově se o zřízení koleje snažil kníže Gundakar Mikulovský z Lichtenštejna roku 1637, ale kvůli různým překážkám, jež jim byly kladeny do cesty, nakonec roku 1647 piaristé z Krumlova odešli.⁶⁶

Na Moravě a v Čechách bylo v 18. století dvacet jedna řadových kolejí svázaných se školami. Značný vřhlas si získala mimo jiné i kolej s vyšší školou ve Staré Vodě, na níž se vzdělání

---

⁶² KUBÍČEK, A. *Piaristé a jejich školy*, Kroměříž 1906, s. 8.

⁶³ BARTUŠEK, V. a kol. *Piaristé. Tradice benešovské vzdělanosti a kultury*. Benešov u Prahy 1995, s. 22.

⁶⁴ NEUMANN, A. *Piaristé a český barok*. Přerov 1933, s. 38.

⁶⁵ NEUMANN, A. *Piaristé a český barok*. Přerov 1933, s. 32.

⁶⁶ KUBÍČEK, A. *Piaristé a jejich školy*, Kroměříž 1906, s. 8.

dostalo tak významným osobám, jako byli historikové Gelasius Dobner a Mikuláš Adaukt Voigt nebo přírodovědec a fyziolog Jan Evangelista Purkyně, jenž byl krátce dokonce příslušníkem řádu. Roku 1862 zde nastoupil do první třídy i pozdější olomoucký arcibiskup Antonín Cyril Stojan. Řád piaristů, jehož historie bude později probrána detailněji, působil ve Staré Vodě od roku 1690 až do roku 1922.⁶⁷

3.2.2 Piaristický řád u nás a problémy, s nimiž se musel vypořádat

V polovině 18. století došlo i k významnému přelomu v zakládání a vzniku piaristických kolejí u nás, jež se po oddělení rakouských kolejí ustavily společně s moravskými v českou a moravskou provincii. Ta se již od těch časů kromě úbytku kolejí během 19. a 20. století výraznějším způsobem neměnila. Ještě ve druhé polovině 17. a první polovině 18. století se piaristé usazovali především v poddanských městech s oporou v takzvaných kavalírských fundacích šlechty, v jejíchž službách zastávali převážně pozice zpovědníků a domácích učitelů. Až od druhé poloviny 18. století pronikli piaristé rovněž do Prahy a dalších královských měst. Právě ve velkých kolejích v Praze, Českých Budějovicích, Mostě, Litomyšli či Mikulově počali zřizovat v šedesátých letech třídy, v nichž kromě jiného vyučovali podvojně účetnictví. Tyto třídy byly označovány jako *scripturae doppieae* a byly na úrovni vyššího školství.⁶⁸

S prvními vážnými problémy se musel řád vypořádat roku 1784, když za císaře Josefa I. bylo piaristům zakázáno, aby přijímali novice. Tento zákaz byl zrušen již roku 1791, ale měly přijít i další nepříjemné události. Kvůli finančnímu patentu z roku 1811 velmi zchudla fundace kolejí, takže celá řada piaristických gymnázií zanikla. Rok 1849 pak přinesl ještě větší ránu, když se na říšském sněmu v Kroměříži jednalo o zrušení všech řeholí v Čechách. Tehdejší česko-moravský provinciál Kajetán Wrana unáhleně propustil z řádu všechny novice a dalších sedm let nebyl nikdo nový do řádu přijat. Současně od tohoto roku stát stále vehementněji požadoval po piaristech, aby svoje vyšší gymnázia v Praze, Litomyšli, Mostě, Českých Budějovicích, v Kroměříži a Mikulově opatrovali větším počtem učitelů než dosud, čemuž nemohli vyhovět. Bylo to v souvislosti s tím, že se od roku 1849 gymnázia stala osmitřídními. Pro učitele byla povinná tříletá studijní příprava na univerzitách, již měl ovšem z piaristů málokdo. Řád však nedisponoval penězi ani na garanci sedmiletého studia – čtyři roky na

---

⁶⁷ SMEJKAL, B. *Jan Bombera, historik piaristických kolejí v našich zemích*, KROK 11, 2014, č. 4, s. 57-58, zde s. 57.

⁶⁸ BARTUŠEK, V., *Osmý div světa. Fenomén gymnázia v Rychnově nad Kněžnou od založení do reform Marie Terezie s přesahy na začátek 19. století*, Ústí nad Orlicí 2014, s. 23.

teologii a žádané tři roky nutné pro gymnaziální profesuru. Z té příčiny byli od šedesátých let na piaristické školy přijímáni také světští profesori. Od roku 1869 pak začal stát přejímat gymnázia pod svoji správu.⁶⁹

Řím v těchto časech také apeloval na pražského arcibiskupa Bedřicha kardinála Schwarzenberga, aby uskutečnil reformu klášterů, jež ještě zůstaly, ale nacházely se v neutěšeném stavu. V jejím průběhu bylo zjištěno, že u piaristů do značné míry poklesla jejich kázeň a zmiňované postátňování školství dokonce hrozilo tím, že způsobí zánik celého řádu. Klesl i počet členů řádu a spravovaných školských ústavů. Kdežto roku 1830 disponoval řád takřka 500 členy a řídil 26 škol, roku 1861 měl pouze 212 členů, 18 kolejí a 4 rezidence.⁷⁰

Druhá polovina 19. století byla primárně dobou postátňení celé řady piaristických škol, čemuž nezabránila ani skutečnost, že mezi lety 1850-1870 studovalo na pražské Filozofické fakultě více než 40 piaristů. V průběhu školního roku 1884/1885 tak bylo již jen šest nižších gymnázií a 7 elementárních škol. Po vzniku samostatné Československé republiky již piaristé neměli svoje školy a zaměřovali se jen na výchovu chlapců v semináři a pastorační činnost. Koleje v této době byly jen v Litomyšli, Mikulově, Mladé Boleslavi, Praze a Strážnici.⁷¹

3.2.3 Působení piaristů v 19. století a ve 20. století

Z výše řečeného je zjevné, že zlatá doba piaristického řádu u nás by pravděpodobně šla vymezit roky 1631-1780. Také v 19. století ale zůstaly tradičním a nejdůležitějším působištěm piaristů školy. Ty sice nebyly navzdory některým takovým návrhům postátňeny, nicméně byly vystaveny státnímu dohledu. Ve snaze, aby je nepotkal stejný osud jako jezuity, proto poslušně přijímaly model, jenž jim prikazoval, aby v první řadě vychovávaly poslušné a užitečné občany. Kvůli zabránění vzniku možných nedorozumění mezi piaristickými učiteli a státním dozorem neustále opakovali provinciálové všem učitelům nutnost přísného dodržování vyučovacích metod i dalších předpisů, nevyjímaje používání předepsaných knih. Pro piaristické školy, a to nejen na Moravě, měly zásadní důležitost práce členů řádu. O značné oblíbenosti piaristických škol i v této době velmi dobře svědčí vysoké počty žáků těchto škol. Uznáním váženosti piaristického školství bylo i svěření pedagogického vedení

---

⁶⁹ KUBÍČEK, A. *Piaristé a jejich školy*, Kroměříž 1906, s. 10.

⁷⁰ BUBEN, M. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společenství katolické církve v českých zemích*, III. díl, Praha 2008, s. 67.

⁷¹ BUBEN, M. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společenství katolické církve v českých zemích*, III. díl, Praha 2008.

slavné Tereziánské akademie ve Vídni do rukou české provincie roku 1804, jež takto fungovala do roku 1857.⁷²

Nejvíce členů (kněží, klerikové, novicové i bratři laikové) měla Česká provincie ve školním roce 1823/1824, když se jednalo o 343 piaristů. Největší počet žáků a studentů u nás měl řád ve školním roce 1864/1865, kdy jich bylo na piaristických školách veškerých stupňů 9730. Postupem času se, jak bylo ukázáno výše, jejich počty snižovaly. Ze všech kolejí působilo do roku 1950 v Mikulově, Strážnici, Litomyšli, Praze a Mladé Boleslavi dohromady pět řeholních domů. V 19. století měla tato provincie mezi svými příslušníky jedenáct doktorů filozofie a šest doktorů teologie.⁷³

3.2.4 Charakteristika piaristického školství

Základní jednotku piaristického řádu představovaly koleje, v jejichž čele stál představený s titulem rektor. Menší řadové koleje, v nichž po delší dobu pobývalo méně než 12 řeholníků, nesly označení rezidence nebo hospice, jejich představení byli označováni jako superioři. Pravomocí jmenovat rektora i superiora disponoval generál řádu. Zástupci těchto mužů byli jmenováni jako vicerektori a měli za úkol garanci veškerých funkcí piaristické koleje v okamžiku, když se rektor nebyl schopen o svoji funkci plně starat. Ještě o něco níže v piaristické hierarchii byli prefekti (ředitelé škol).⁷⁴

Kněze v kolejích by bylo možné rozčlenit do dvou skupin. Ti starší, kteří disponovali větším množstvím zkušeností, se zpravidla zabírali řídicími, kazatelskými a ekonomickými úkoly, ti druzí měli za hlavní úkol pedagogické působení na základní nebo střední škole. Ti nejzkušenější z profesorů přednášeli studentům odborné přednášky, jež se týkaly filozofie, filologie, teologie a novicům pak opakovací látku v rámci soukromých řadových teologických studií. Činnost kolejí v územních celcích měl na starost provinciál. Pravomoc a působnost konkrétních funkcí určil Josef Kalasanský.⁷⁵

Vrchní vedení studia měl na starost, jak bylo výše zmíněno, prefekt, jenž hlídal disciplínu ve škole a se souhlasem rektora směl studenta i vyloučit. Také se zajímal o to, jestli učitelé i žáci

---

⁷² MIKOLA, J. *Ke vzdělávací a kulturní činnosti piaristů na Moravě v 19. století*, in: *Piaristé a jejich odkaz ve stavební architektuře a zahradách – působení piaristů na střední a severní Moravě a ve východních Čechách*, Olomouc, 2015, s. 27-30, zde s. 27.

⁷³ SVÁTEK, J. *Piaristé a české země*, In: *Tři sta let piaristů v Jeseníkách*, Moravský Beroun 2001, s. 69-74.

⁷⁴ NEUMANN, A. *Piaristé a český barok*. Přerov 1933, s. 72.

⁷⁵ BARTUŠEK, V. *Výuka přírodních věd v piaristických školách 1620-1778*, *Paginae historiae* 16, 2008, s. 103-122.

dbají svých povinností. Prefekt byl vždy ustanoven na jeden rok, přičemž zpravidla nebyl profesorem, ale zastával v koleji nějaký úřad.⁷⁶

Výuku náboženství měli na starost piarističtí kněží, samostatné učitele pak představovali kněží i bratři laici, v nižších třídách titulováni jako magistři, ve vyšších třídách profesori. Profesorem se magistr mohl stát po úspěšné desetileté praxi. Provinciál rozhodl o tom, že po jednom až dvou letech byli učitelé překládáni na jinou kolej. Až do začátku 19. století nedisponovali vyhraněnou specializací.⁷⁷

Jedním z typických znaků piaristů, jež je odlišovala od jiných řádů, byla skutečnost, že se velmi podrobně zabývali základním školstvím. Podobný zájem byl v podstatě sledovatelný jen u voršilek, které ale cílily na dívčí školství, a u premonstrátů, kteří ovšem neměli tolik propracovanou metodiku elementárních škol. Dále byli piaristé i jediným řádem, jehož klerikové učili na všech stupních škol s právem veřejnosti, což opět o mnoha dalších řádech neplatilo. Piaristé se také chlubili propracovanou metodikou přechodu z konkrétních druhů škol do praxe, když se snažili, aby se jejich absolventi mohli co nejrychleji uchytit v praktickém životě.⁷⁸

Nejprve se děti mohly setkat s piaristickým školstvím ve věku mezi 4-9 lety, když jim začínala školní docházka. Dělo se to však pouze za té podmínky, když měly štěstí, a v místě jejich bydliště fungovala piaristická škola. V poddanských městech, kam přicházeli piaristé nejčastěji, podporovala obvykle školní docházku i vrchnost. Nejnižší třída piaristické základní školy se jmenovala legenda, protože jejím základním cílem bylo, aby se tu děti naučily číst. Současně se tu měly cvičit i v základech zbožnosti a rozvíjet své vlohy pro první porozumění literatuře. Tato třída mívala stejného učitele s další třídou skribendou, do níž žáci obvykle postoupili v dalším roce. Scribenda byla druhou třídou základní školy a žáci se tu učili nejen psát, ale rovněž základy matematiky. Někteří učitelé tu učili své žáky i základům katechismu a latinské gramatiky. Učitelé v těchto nejnižších třídách bývali většinou mladí klerikové, kteří měli ještě před kněžským svěcením.⁷⁹

Konečně třetí a z pohledu historie pedagogiky bezesporu nejzajímavější třídu představovala aritmetika, která se orientovala na výuku i prohloubení matematických schopností žáků.

---

⁷⁶ ZEMEK, M. *Vývoj školství na Jižní Moravě od třicetileté války do první světové války*. In: Sborník XI. Mikulovské sympodium. Pokrokové proudy ve výchově a vzdělávání na Jižní Moravě v uplynulých 350 letech, Praha 1981, s. 31-44.

⁷⁷ ZEMEK, M., BOMBERA, J., FILIP, A. *Piaristé v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1631-1950*. Prievidza 1992.

⁷⁸ BARTUŠEK, V. a kol. *Piaristé. Tradice benešovské vzdělanosti a kultury*. Benešov u Prahy 1995, s. 72.

⁷⁹ BARTUŠEK, V. a kol. *Piaristé. Tradice benešovské vzdělanosti a kultury*. Benešov u Prahy 1995, s. 73-74.

Aritmetika se obvykle dělila na oddělení maior a minor, když obě třídy měly poněkud odlišný charakter. Aritmetika minor byla primárně určena pro mladší studenty, kteří tu navazovali na látku ze skribendy, kdežto výuka studentů v aritmetice maior rozvíjela látku z aritmetiky minor a ze střední školy. Šlo o jakýsi doplněk ke gymnáziu, jenž byl svým zaměřením blízký spíše pozdějším reálným školám. Učitelé v těchto vyšších třídách měli titul profesor. Tyto třídy byly vyhledávány i absolventy gymnázií před ukončením školního vzdělávání u piaristů a dokonce je tu možné setkat se i s žáky tehdejších univerzit a filozofických kurzů, jimž bylo i více než 20 let!⁸⁰

Aritmetiky maior byly zaměřeny i na zvládnutí komplikovanějších úřednických výkonů a zřejmě i na základy ekonomického vzdělání, a to hlavně účetnictví. Studenti si z nich odnášeli také poznatky, jež byly neocenitelné pro studium techniky a aplikovatelných přírodních věd. Tyto typy škol je možné hledat ve všech oblastech, kam se na pozvání rozličných bohatých zakladatelů a sponzorů piaristé rozšiřovali. Postupem času sice vznikaly i rozličné odnože a kongregace řádu, jež se sice osamostatnily, ale stále se hlásily k odkazu Josefa Kalasanského a jeho blízkých spolupracovníků i piaristického řádu.⁸¹

Výuka na středním stupni piaristických škol se do značné míry podobala té na jezuitských nebo i premonstrátských školách, případně i církevních gymnáziích, přičemž však měla některá svá specifika., jež se projevila v časech před reformami škol projeveným důrazem na dějepis a přírodní vědy. Konkrétní gymnaziální třídy byly vždy spojeny po dvou osobou učitele, který vyučoval studenty veškerým předmětům. V první třídě parvě se vyučovaly základy latinské gramatiky, což byl proces, jenž se dovršoval v další třídě principii. Ve třetí třídě gramaticy a čtvrté syntaxi se pak přistupovalo k četbě komplikovanějších latinských textů, především Ciceronových a Ovidiových spisů, rovněž se četly i básně od Vergilia. Konečně v posledních dvou třídách gymnázia, jimiž byla poetika a rétorika, užíval učitel profesorského titulu stejně jako v aritmetice maior. Studenti se tu vzdělávali v metrice, řečnictví, základech historie a dramatu, třídili si tu své poznatky ze studia přírodních věd i teologie. Studenti, kteří zamýšleli další studium, většinou usilovali o vstup do nějakého řádu, si opakovali rétoriku, aby si svoje znalosti co nejvíce upevnili.⁸²

Stěžejní význam pro podobu výuky na piaristických gymnáziích mělo *Instructio* ze 4. 2. 1764, jež obsahovalo celou řadu všeobecných ustanovení. Mimo jiné tu bylo zakotveno, že školní

---

⁸⁰ BARTUŠEK, V. a kol. *Piaristé. Tradice benešovské vzdělanosti a kultury*. Benešov u Prahy 1995, s. 74-75.

⁸¹ BARTUŠEK, V., *Osmý div světa. Fenomén gymnázia v Rychnově nad Kněžnou od založení do reformy Marie Terezie s přesahy na začátek 19. století*, Ústí nad Orlicí 2014, s. 21.

⁸² BARTUŠEK, V. a kol. *Piaristé. Tradice benešovské vzdělanosti a kultury*. Benešov u Prahy 1995, s. 76.

rok měl začínat vždy 2. 11., kdežto jeho konec připadal na 8. 10. Vyučování mělo začínat o půl osmé ráno pro všechny třídy kromě rétoriky, jež začínala teprve v osm hodin. Konec vyučování byl pro všechny v 10 hodin. Účast na mši svaté byla povinná. Odpoledne pak vyučování pokračovalo mezi 14-16 hodinou. Kromě neděle, úterý a čtvrtka se vyučovalo denně. Jestliže na nějaký vyučovací den připadl církevní svátek, odpadl jiný volný den v týdnu. Výuka měla klást důraz primárně na rozvoj myšlení.⁸³

Součástí výuky na piaristických gymnáziích byla také dramatická tvorba, tím se nijak nelišila od těch jezuitských. Každý vyučující byl povinen v průběhu roku napsat a se svými žáky rovněž secvičit jednu divadelní hru, přičemž ji předvedl při příležitosti řádové vizitace, která probíhala obvykle v letních měsících, nebo během slavnostního dne či svátku obvykle na sklonku školního roku. Hudební výchova sice do povinného penza, jež se studenti museli naučit, řazena nebyla, ale představovala důležitou a v podstatě nutnou součást volného času studentů i jejich studentského života. Počítalo se, že studenti zvládnou nejen hudbu, ale rovněž základy ministrování, jimž se ostatně učilo již na elementárních školách, u piaristů především ve skribendě.⁸⁴

Užitečnost dramatické výchovy ostatně propagoval i Jan Amos Komenský, jenž zdůrazňoval, že děti disponují typickou vlastností, kterou je hravost. Snažil se ji proto sám rovněž využít ve vyučovacím procesu. Ve své slavné práci *Škola hrou* zdramatizoval svoji Bránu jazyků otevřenou. Cílem bylo naučit žáky latinsky prostřednictvím divadelních her, v nichž žáci demonstrovali učební látku Brány. Také zde vyznával Komenský zásadu postupnosti, takže se vše nejprve dělo formou přednášky, teprve postupem času nabírala látka na životnosti, a to především v obrazech ze školního života. *Škola hrou* sestává z osmi částí, jež jsou propojeny osobou slavného krále Ptolemaia. Tomu jeho čtyři rádci, kterými jsou Platon, Erasthones, Apollonius a Plinius ukazují, jak bohatý je obsah lidského vědění a činností. V první části se probírá příroda, v další člověk, v následující řemesla, posléze život na nižší škole, na univerzitě, šestá kapitola je zasvěcena morálce, předposlední životu v rodině a obci a konečně poslední životu ve státě.⁸⁵

Tato hra neměla být nějakou oslavou divadla, ale Komenský mu rozuměl jako prostředku, jenž umožní připravit žáky na skutečně důležité věci. Hry měly vždy svojí náročností

---

⁸³ LANGER, K. *Příspěvky k dějinám piaristického gymnázia v Bílé Vodě*, In: XIII. Svatováclavské mezinárodní setkání v Jeseníku. Dějiny středního školství na Jeseníku. Jeseník 2013, s. 8-16, zde s. 11.

⁸⁴ BARTUŠEK, V., *Osmý div světa. Fenomén gymnázia v Rychnově nad Kněžnou od založení do reformy Marie Terezie s přesahy na začátek 19. století*, Ústí nad Orlicí 2014, s. 26.

⁸⁵ KOMENSKÝ, J. A. *Jana Amose Komenského školní hry a výchova*, Praha 1970.

odpovídat věku žáka. Žáci si v nich kladli otázky a odpovědi. Symbolicky se jedná o jakýsi boj, z něhož si vzájemně odnesou kořist v podobě prvních a hlubokých základů latiny a mimo to i filozofie a logiky.⁸⁶

Školu chápal Komenský jako dílnu lidskosti a předeheru k životu. Z té příčiny není nezbytné, aby různá cvičení pro důležité chvíle, jež v životě čekají, musela být nutně vážná. Zvláště to platí pro situaci, kdy by to nebylo v souladu s věkem dítěte. Školní cvičení měla být optikou Komenského předeherou, která měla v žácích vyvolat zájem o její pokračování. Provozování školních her současně umožnilo bližší kontakt školy s okolím. Řada rodičů měla příležitost vidět svoje děti v akci a jejich výkony v nich vyvolaly naději na další zlepšení, případně je přesvědčily o smysluplnosti školy. Dokonce i zkušený pedagog typu Komenského byl někdy z výkonů svých svěřenců mile překvapen: „*Opravdu jsem se tomu divil, jak se někteří dovedli již po dvou prvních cvičeních natolik zbavit velmi nevhodného ostychu, takže bez rozpaků snášeli upřené na ně pohledy celého hlediště, kdežto předtím sotva mohli snést pohled některého významného muže a nevěděli, co mají dělat s rukama a kam se dívat.*“⁸⁷

Komenský rovněž usiloval o to, aby hraní her bylo dnešní terminologií multifunkční. Cílem bylo nejen pěstování smyslů a jazyka, ale rovněž dobrých mravů, způsobu života a přirozeného vystupování. Jestliže bylo u žáků z hůře sociálně postavených rodin znatelné větší nadání, mělo být podpořeno darem v podobě knihy nebo sešitů.⁸⁸

Divadelní teoretik by zřejmě poznamenal, že Komenského hry mají ke skutečnému dramatu hodně daleko. Jsou značně nescénické, jejich didaktická hodnota je však značná, když v nich má primární roli snaha o názornost a učení praxí. Žáci v nich měli zvládat takové úlohy jako odpovídat na otázky bez předchozí přípravy, učit se ovládat svoje končetiny, tvář a vůbec celé tělo, pracovat s modulací svého hlasu. Školní hra se tak v rukou Komenského proměnila v univerzální vyučovací prostředek.

Nejvyšším stupněm piaristického školství pak bylo filozofické studium, respektive filozofické ústavy. To bylo nutnou premisou pro přijetí na právnické, lékařské a teologické fakulty univerzit. Absolvování filozofie bylo vyžadováno rovněž pro domácí studium teologie, jež bylo u piaristů u nás velmi významné především na kroměřížské koleji. Filozofické studium bylo obvykle dvouleté a v některých případech bylo i přístupné pro veřejnost. Značnému

---

⁸⁶ KOMENSKÝ, J. A. *Jana Amose Komenského školní hry a výchova*, Praha 1970, s. 10.

⁸⁷ KOMENSKÝ, J. A. *Jana Amose Komenského školní hry a výchova*, Praha 1970, s. 14.

⁸⁸ KOMENSKÝ, J. A. *Jana Amose Komenského školní hry a výchova*, Praha 1970, s. 33.

rozkvětu se těšily filozofické ústavy, jež byly zakládány od začátku 19. století, přičemž na nich často vyučovali piarističtí učitelé.⁸⁹

Filozofické studium sestávalo ze dvou ročníků. Takzvaná logika zahrnovala základy logiky, učení svatého Tomáše Akvinského, resp. ontologie a uváděla do techniky disputací. Ve fyzice byly přednášeny základy některých přírodních věd, jistá pozornost byla věnována matematice a rovněž „metafyzice“ a etice. V průběhu doby přibývalo také přednášek z historie a jakéhosi souhrnu společenských věd, což by bylo do jisté míry přirovnatelné k dnešní občanské nauce. Stále větší důraz se postupem času kladl na racionalismus, který byl ale oprostěn z pochopitelných důvodů od proticírkevních a protináboženských invektiv. S filozofickým studiem byly spjaty disputace, často veřejné povahy, jež by bylo možné označit jako dnešní obhajoby diplomových nebo vědeckých prací.⁹⁰

Je možné říci, že počátkem 18. století představovalo piaristické školství praxí prověřený vzdělávací systém, jenž nebyl nijak uzavřen vůči novým poznatkům soudobé vědy a literatury. To mu dovolilo, aby později kladně reagovalo na výše zmiňované školské reformy Marie Terezie a dokonce v dané době působilo jako provozovatel veřejného školství, jež se v té době stalo politikem. Rozdělení piaristického řádu na řadu provincií dovolilo piaristům přizpůsobit se školství konkrétních států.⁹¹

Na svých školách věnovali piarističtí pedagogové značnou péči výuce veškerých přírodních (exaktních) a všech společenských (humanitních) věd, dále také fyzice, astronomii, kreslení a moderním jazykům, převážně francouzštině a italštině. Většina z nich byla vědecky činná a jen stěží by bylo možné najít nějaký obor, v němž by piaristé nepůsobili. Vyznačovali se velikou náboženskou snášenlivostí, takže na jejich školách mohly působit i děti evangelického a židovského vyznání. Za více než tři sta let, co u nás působili, údajně vychovali několik set tisíc žáků a napsali celou řadu vědeckých spisů, knih, studií, článků, školních učebnic i příruček. Jen svatý Josef Kalasanský měl ohledně škol napsat v průběhu svého života více než deset tisíc dopisů. Generální archivář řádu P. Giorgio Sántha vydal roku 1969 tiskem 563 listů, jež svému zakladateli ze střední Evropy poslali jeho řeholní spolubratři.⁹²

---

⁸⁹ SKŘIVÁNEK, M. *Aktuální odkaz piaristických škol (s důrazem na pojetí a výuku dějepisu)*, in: *Piaristé a jejich odkaz ve stavební architektuře a zahradách – působení piaristů na střední a severní Moravě a ve východních Čechách*, Olomouc, 2015, s. 17-21, zde s. 18.

⁹⁰ SKŘIVÁNEK, M. *Aktuální odkaz piaristických škol (s důrazem na pojetí a výuku dějepisu)*, in: *Piaristé a jejich odkaz ve stavební architektuře a zahradách – působení piaristů na střední a severní Moravě a ve východních Čechách*, Olomouc, 2015, s. 17-21, zde s. 18.

⁹¹ BARTUŠEK, V. a kol. *Piaristé. Tradice benešovské vzdělanosti a kultury*. Benešov u Prahy 1995, s. 72.

⁹² SVÁTEK, J. *Piaristé a české země*, In: *Tři sta let piaristů v Jeseníkách*, Moravský Beroun 2001, s. 69-74.

4 PRAKTICKÁ ČÁST – ŘÁD ZBOŽNÝCH ŠKOL NA ÚZEMÍ OLOMOUCKÉHO KRAJE

V praktické části práce bude podrobně přiblížena činnost piaristických kolejí v Lipníku nad Bečvou, ve Staré Vodě a v Bílé Vodě. Pozornost bude zacílena na příčiny jejich vzniku, vývoj, ale také na to, jestli byly v porovnání s jinými kolejemi v nějakém ohledu specifické. Tento oddíl má tedy zásadním způsobem přispět k bádání o podobě piaristického školství v dnešním Olomouckém kraji, jenž se rozprostírá ve střední a severní části Moravy a dále i v severozápadní části Českého Slezska. V současnosti se z administrativního pohledu dělí na pět okresů (Jeseník, Olomouc, Prostějov, Přerov, Šumperk), třináct správních obvodů obcí s rozšířenou působností a dvacet správních obvodů obcí s pověřeným obecním úřadem.

4.1 Metodika

Pro zkoumání činnosti a fungování piaristických kolejí bylo použito především celé řady článků a studií, jež se zabývaly problematikou piaristického školství, přičemž jsou rozmělněny v různých regionálních časopisech a sbornících. Poznatky z nich byly vzájemně komparovány. Tato práce současně využívá jako pramene podnětné studie Jana Bombery *Stará Voda, poutní místo a jeho kulturní a náboženský význam*, jež se bohužel z důvodu úmrtí autora nedočkala svého vydání a existuje jen v rukopise, jež si je možné zapůjčit v xerokopii ve Státní oblastní knihovně v Olomouci.

4.2 Piaristická škola v Lipníku nad Bečvou

Když bylo po bitvě na Bílé hoře nařízeno nekatolíkům, aby opustili území českých zemí, dotklo se to pochopitelně i Lipníku nad Bečvou, kde žili čeští bratři, přičemž zde měli vybudován rovněž bratrský kostel. Ten se stal v pozdějších časech místem pro bohoslužby piaristů, kteří sem přišli a kostel nově zasvětili svatému Františku Serafinskému. Tento jednolodní prostor rozšířili za pomoci nižších přístavků a zdi probourali tím způsobem, že nově tvořily otevřené arkády. Okolo lodě byl zbudován ochoz, nad nímž se nacházely postranní empory. Vše bylo vytvořeno na základě projektů, jež zhotovil Giovanni Pietro Tencalla, což byl v podstatě dvorní projektant olomouckého biskupa Karla Lichtenštejna.

K severní části kostela byla připojena nová kaple s kupolí a lucernou, jež byla zasvěcená sv. Josefu Kalasánskému. Původ kapli i přístavby je datován do roku 1689.⁹³

Cestu piaristům do Lipníku otevřel okamžik, kdy jej roku 1622 společně s helfštýnským panstvím získal zastánce protireformace na Moravě František kardinál z Ditrichštejna po jeho odnětí Jiřímu Bruntálskému z Vrbna. Piaristy tedy pozval primárně z toho důvodu, aby se podíleli na protireformačním dění, a tak na sklonku roku 1634 do města zamířil novicmistr Joannes Batista Ambrosi a s. Theela společně s osmi novici. Z té příčiny, že piaristé neměli možnost vlastnit majetek, slíbil kardinál, že bude lipnickou kolej vydržovat se vším nutným k živobytí. Piaristé na počátku svého pobytu v Lipníku pobírali týdně všechno živobytí a 15 zlatých. Z toho je zřejmé, že jejich pobyt v Lipníku mohl být do značné míry závislý na libovůli kardinálova nástupce. Proto kardinál zavázal v závěti svého dědice, aby na kolej odváděl 1000 zlatých ročně a vydržoval ji až do výše 20 osob, a to včetně noviců.⁹⁴

Piaristé nejprve přebývali v bývalém bratrském domě. Bylo ale jasné, že do budoucna nebude stačit jejich potřebám, až zahájí naplno svoji činnost. Z té příčiny byl dům mezi lety 1637-1640 důkladně přestavěn. Lipnická kolej se těšila značné úctě především zásluhou existence tamního noviciátu. Ten zde existoval nepřetržitě 250 let po úvodním působení v Mikulově roku 1631 a dalším v letech 1633-1634 ve Strážnici. Studenti, kteří chtěli vstoupit do piaristického řádu, sem nastupovali zpravidla v říjnu do místní koleje na dvouletou zkušební dobu. Kandidát tu po několika dnech obdržel řeholní šat (obláčku) a řeholní jméno. V noviciátě měl za úkol opakovat si humanitní předměty, protože bylo třeba, aby se zlepšil v latině, jež byla řádovou dorozumívací řečí. Zdokonaloval se však i ve svém duchovním životě. Když neprospěl, nebyl z noviciátu propuštěn. Povinnost představovalo i ovládnutí obojího zemského jazyka, tedy němčiny i češtiny, pro školní působení. Proto byli preferováni při výběru kandidátů ti, kteří již tyto jazyky znali, případně se mohli pochlubit i dobrým zpěvem nebo hrou na hudební nástroj. Po ukončení noviciátu musel novic složit tři řeholní sliby, k nimž patřil slib čistoty, chudoby, poslušnosti a slib věnovat se výchově a výuce mládeže. V okamžiku uskutečnění slibu se novic stával klerikem a dále studoval filozofii, teologii, dosáhl kněžského svěcení, mohl se stát řádovým učitelem a stejně tak si mohl vybrat

---

⁹³ ŽŮREK, K., PŘIKRYL, M. (edd.), *Lipník nad Bečvou: město a okres: 1933*. Lipník nad Bečvou 2012, s. 52.

⁹⁴ ZEMEK, M., BOMBERA, J., FILIP, A. *Piaristé v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1631-1950*. Prievidza 1992, s. 39.

i jiné předměty svého studia. To dovoľovalo členům řádu, aby rozvinuli svoji činnost v celé řadě oborů a umění.⁹⁵

Mimo noviciátu kolej otevřela také školy pro externí žáky, když se učily hlavně základní předměty. Dochované statistiky ukazují, že počet žáků v různých letech kolísal, takže třeba roku 1711 jich bylo jen 197, aby jich roku 1861 bylo 508. Duchovních bylo v koleji mezi 12-15, k nim je třeba připočíst novice, jichž bylo v 17. a v 18. století značné množství, roku 1775 dokonce 25. K zavření piaristických škol ve městě došlo roku 1874, což bylo důsledkem postupující sekularizace, nejistoty z toho, jakou podobu bude mít budoucnost, ale i absence duchovního nadšení. Roku 1880 došlo k tomu, že se dcera posledního Ditrichštejna odvolala na práva dědičky zakladatelů, založila v koleji kaplanství, arcibiskupu olomouckému vyplatila 40 000 zlatých a piaristé byli donuceni k opuštění koleje i města. V tom samém roce došlo k jejímu zrušení.⁹⁶

Mezi nejznámějšími piaristy, kteří zde přebývali, je třeba zmínit Kazimíra (1610-1650), což byl vynikající novicmistr tamního noviciátu, který později působil v Podolinci. Zapomenout by se nemělo rovněž na Petra Casaniho (1572-1647), jenž nějaký čas působil jako přední činitel generální kapituly, ale i na Ludvíka a. s. Luca Baumona (1640-1704), jenž se zasloužil o výstavbu klášterního areálu.⁹⁷

Také v Lipníku projevovali piaristé svoji misijní horlivost, a to hlavně v počátečních letech svého působení v přilehlé oblasti Valašska. Za pomoci světského duchovenstva tu vytrvale pracovali s věřícími.⁹⁸

4.3 Piaristická škola ve Staré Vodě

Do Staré Vody přišli piaristé roku 1690, když je sem povolal olomoucký biskup Karel z Lichtenštejna. Tento olomoucký biskup zde na biskupském komorním statku roku 1688 nechal vybudovat velký kostel podle plánů architekta G. Tencaly a pod vedením biskupského stavitele Matěje Partsche z Kroměříže, jenž měl sloužit početným poutníkům, kteří uctívali svatou Annu. Karel z Lichtenštejna si však současně také uvědomoval, že potřebuje církevní

---

⁹⁵ BOMBERA, J. *Byli to rodáci z kraje Nizkého Jeseníku*. In: *Tři sta let piaristů v Jeseníkách*, Moravský Beroun 2001, s. 13-47, zde s. 14.

⁹⁶ ZEMEK, M., BOMBERA, J., FILIP, A. *Piaristé v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1631-1950*. Prievidza 1992, s. 40.

⁹⁷ ZEMEK, M., BOMBERA, J., FILIP, A. *Piaristé v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1631-1950*. Prievidza 1992, s. 41-42.

⁹⁸ ZEMEK, M., BOMBERA, J., FILIP, A. *Piaristé v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1631-1950*. Prievidza 1992, s. 42.

bratrstvo, jež bude o kostel pečovat a garantovat bohoslužby. Z té příčiny se obrátil prostřednictvím notářského dokumentu na piaristy a zřídil nadaci, již později ještě opakovaně zvýšil. Dvanáct piaristů tu mělo za úkol sloužit přicházejícím poutníkům.⁹⁹

Příchozí tu nejprve žili v dřevěném domě, když i stavbu koleje projektoval císařský architekt Giovanni Tencala, jenž mimo jiné postavil také budovu v Příboru. Ten se zasloužil i o vzácnou výstavbu kostela, přičemž na výzdobě a stavebních dekoracích se podíleli domácí i zahraniční řemeslníci, ale také malíři a štukatéři. Stará Voda se díky tomu mohla pochlubit mohutným chrámovým interiérem se vzácnými štukovými pracemi, ale také třemi velmi cennými oltáři, a to hlavním oltářem sv. Jakuba Staršího a sv. Anny, na epištolní straně oltářem sv. Josefa a na evangelní straně sv. Jáchyma. Tyto oltáře byly doplněny řadou maleb. Záslouhou propracovaného interiéru se jistě dařilo vzbudit u poutníků značný estetický dojem a nápis na hlavním portálu „acre piorum“ jim měl připomenout, že rovněž oni přispěli prostřednictvím svých darů ke stavbě této svatyně. V 18. století došlo k vybudování dalších oltářů zakladatele řádu svatého Josefa Kalasanského a oltáře Panny Marie. Mezi lety 1688-1692 byly kolem kostela rovněž zbudovány klenuté křížové chodby. Do nově upraveného kostela byla později přenesena dřevěná soška svaté Anny, přičemž její úcta je doložena už na počátku 16. století.¹⁰⁰

Ačkoli ve Staré Vodě byla na prvním místě péče o poutníky, podle možností tu probíhala rovněž výuka mládeže. Po dokončení výstavby škol počet duchovních stoupl na dvanáct, v 18. století pak na osmnáct. Školní práci se ale piaristé věnovali až na druhém místě a s výjimkou trivia tu udržovali pouze jednu latinskou třídu, jež byla stejně slabě navštěvovaná. To souviselo se značnou oblibou tohoto poutního místa, když se v průběhu letních měsíců pořádaly poutě, přičemž někdy proběhlo v průběhu největších svátků svatého Jakuba Staršího a svaté Anny i dvanáct až třináct tisíc svatých přijímání. V průběhu roku se tu odsloužilo více než 3400 mší. Od roku 1700 zde existoval pomocný noviciát, když v daném roce zde byli dva novicové. Roku 1735 bylo potom v komunitě 18 duchovních a dva hoši tu působili jako zpěváci. Od sedmdesátých let 19. století se již zdejší piaristé, kteří byli obvykle

---

⁹⁹ ZEMEK, M., BOMBERA, J., FILIP, A. *Piaristé v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1631-1950*. Prievidza 1992, s. 58.

¹⁰⁰ ZEMEK, M., BOMBERA, J., FILIP, A. *Piaristé v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1631-1950*. Prievidza 1992, s. 59.

dva, věnovali v podstatě jen duchovní správě farnosti a své působení zde ukončili roku 1921, když došlo k předání budov olomouckému arcibiskupství.¹⁰¹

Začátky piaristických škol ve Staré Vodě tedy rozhodně nebyly jednoduché, což potvrzuje i skutečnost, že po svém příchodu do Staré Vody přijali piaristé k výuce jen tři hochy, kteří měli současně působit jako ministranti. Ostatně piaristé tu nedisponovali ani místností ke zřízení třídy, rozsah jejich vyučování tudíž nemohl být již z tohoto prostého důvodu nijak velký. Tím Bombera opravil tvrzení autorů Šimoníka a Pillicha, že škola byla hned zpočátku hojně navštěvována. Jinak však ovšem došel k závěru, že i zde žáků postupně valem přibývalo, a to především poté, když obyvatelstvo zjistilo, že je vyučování bezplatné. Hned první žáci byli zapisováni do matriky žáků, která se bohužel do současnosti nedochovala.¹⁰²

S žáky P. Sebastiana bylo v průběhu školního roku 1695/1696 započato vyučování v nejnižší třídě gymnázia a v dalších letech pak došlo k jeho rozšiřování na další třídy. Z kroniky koleje bohužel není možné s jistotou určit, v jakých prostorách se učilo. Kolej byla totiž v této době ještě ve výstavbě a místnosti pro třídy tudíž nebyly k dispozici. Jestliže byly k dispozici jen dvě učebny, pak se v jedné nacházeli všichni žáci trivia a ve druhé všichni žáci gymnázia. Je možné to vyvodit z toho, že v seznamu členů domu se v těchto letech nachází i jeden učitel titulovaný jako magister latinarum, což byl učitel latinských tříd, a jeden magister germanicarum, jak se označoval učitel německých tříd, trivia. Z té příčiny, že třídy trivia navštěvoval stále větší počet žáků, míval učitel trivia od roku 1702 někdy pomocníka. Je možné soudit, že tato situace panovala ve Staré Vodě de facto až do zrušení latinských škol. Když se totiž roku 1773 krajský hejtman tázal na to, kolik je na zdejším gymnáziu samostatných tříd, dostalo se mu od rektora odpovědi, že na tomto malém gymnáziu je možné najít jen dvě třídy. První německou, kde se žáci učí kromě náboženství i čtení, psaní a jako starší i počtům, v druhé se pak učí latině, latinské gramatice i syntaxi, světskému a církevnímu dějepisu a zeměpisu.¹⁰³

Bombera logicky vyvodil, že již omezeným počtem tříd došlo také k omezení počtu žáků. Stará Voda tehdy nepředstavovala velkou obec, takže tu nebyl nějaký větší počet hochů, kteří by byli schopni školní výuky. Do školy docházely i děti z okolí. Lákavé byly patrně hlavně latinské třídy, jichž se široko daleko nedostávalo. Autor rukopisu o historii Staré Vody soudí, že počet žáků se mohl pohybovat mezi 70-100. Piaristé navíc nemohli přesporní žáky v koleji

---

¹⁰¹ ZEMEK, M., BOMBERA, J., FILIP, A. *Piaristé v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1631-1950*. Prievidza 1992, s. 59.

¹⁰² BOMBERA, J. *Stará Voda, poutní místo a jeho kulturní a náboženský význam* (rukopis).

¹⁰³ BOMBERA, J. *Stará Voda, poutní místo a jeho kulturní a náboženský význam* (rukopis).

ubytovat, což znamenalo, že jedinou variantu pro ně představovalo ubytování ve vsi. Důkazem pro nízký počet žáků na této škole je i poznámka provinciála, kterou učinil při vizitaci roku 1737. P. Alexius Alexi a s. Andrea soudil, že i na zdejším gymnáziu by se měly dodržovat předpisy o výuce řečtiny, ačkoli tu je málo žáků.¹⁰⁴

Pro piaristickou školu ve Staré Vodě je příznačné, že se ani po zrušení latinské školy, kdy tu místo ní vznikla takzvaná normální škola, piaristé nevzdávali naděje, že se jim podaří latinskou školu obnovit. To je motivovalo mimo jiné k tomu, že započali se soukromým vyučováním latiny. Zkoušky těchto žáků byly nicméně konány na veřejných gymnáziích. V devadesátých letech kupříkladu podle záznamů v kronice, byli tito studenti přezkoušeni na piaristických gymnáziích v Kroměříži i Olomouci. Latina se tu vyučovala i přes to, že její výuku zakázal roku sám provinciál Bruckner. Zmiňovaná normální škola zde byla otevřena ve školním roce 1776/1777. Z té příčiny, aby nedocházelo k nedorozuměním mezi piaristickými učiteli a státním dozorem, bylo i zde ze strany provinciálů piaristům zdůrazňováno, aby striktně dodržovali normální vyučovací metody i ostatní předpisy, nevyjímaje využívání předepsaných knih. Tím přišla i tato piaristická škola o dřívější nezávislost na státu.¹⁰⁵

Zkušenosti a odborná kvalifikace pak přivedly piaristické učitele do kontaktu s vesnickými a městskými učiteli v okolí. Část jich přišla i do styku s okolním kněžstvem. Normální vyučovací metodu museli totiž kromě kněží ovládat rovněž učitelé náboženství, což nakazoval konzistorní dekret z roku 1777. Respektování odbornosti piaristických kněží je patrné i z reskriptu krajského hejtmana z roku 1781, v němž pověřil starovodské piaristy tím, aby se snažili instruovat učitele obecných škol v normální metodě a posléze je z ní také vyzkoušeli. Proto zde piaristé roku 1781 pořádali třídní kurz, kterého se účastnilo 16 učitelů. Tyto kurzy byly pořádány i v následujících letech.¹⁰⁶

Zajímavostí je skandál, který tu propukl na začátku šedesátých let 18. století, když byl z funkce učitele odvolán P. Aichard Jeřábek, jemuž rodiče žáků ve svých stížnostech vytýkali, že má směrem k žákům třetí třídy značné požadavky a je nesmlouvavě tvrdý. Na začátku sedmdesátých let 18. století však již škola pomalu hynula na úbytě. O jejím zrušení se v kronice nepíše, ale byla přeměněna na soukromou obecnou školu, již piaristé v tomto desetiletí předali do státní správy.¹⁰⁷

---

¹⁰⁴ BOMBERA, J. *Stará Voda, poutní místo a jeho kulturní a náboženský význam* (rukopis).

¹⁰⁵ BOMBERA, J. *Stará Voda, poutní místo a jeho kulturní a náboženský význam* (rukopis).

¹⁰⁶ BOMBERA, J. *Stará Voda, poutní místo a jeho kulturní a náboženský význam* (rukopis).

¹⁰⁷ BOMBERA, J. *Stará Voda, poutní místo a jeho kulturní a náboženský význam* (rukopis).

I přes to, že školství bylo ve Staré Vodě pro piaristy poněkud atypicky až na druhém místě, byla i zde úroveň velmi kvalitní. V průběhu její existence tudy prošlo mnoho uznávaných jmen a osobností, k nimž mimo jiné patřil slavný přírodovědec, matematik, astronom, fyzik a rektor univerzity v Praze a ve Vídni František Halaška (1780-1847), jehož největším dílem je učebnice Příručka přírodovědy, jež vyšla v Praze mezi lety 1824-1825 a byla rozdělena do tří dílů, které mají celkem 800 stran textu. Jedná se o pomůcku, již autor zpracoval s použitím celé řady jiných, v té době moderních, německých knih. Obdivuhodná byla rovněž Halaškova astronomická pozorování, jež uskutečnil svými vlastními přístroji, za zmínku bezesporu stojí rovněž jeho vlastní výpočty zatmění Slunce uskutečněná pro léta 1816-1860 a 1861-1910. Povahu učebnice pak měla nejstarší Halaškova astronomická práce Krátký úvod do znalosti hvězdných vyobrazení.¹⁰⁸ Další významnou osobností byl Jan Evangelista Purkyně (1787-1869) zde pobýval jako novic mezi lety 1804-1805, přičemž předtím absolvoval piaristické gymnázium v Mikulově, aby se následně stal slavným profesorem fyziologie ve Vratislavi a v Praze. Z dalších jmen je třeba zmínit Kristiána Voborníka (1796-1872), což byl vyhlášený hebrejista a orientalista, který byl od roku 1842 ve Staré Vodě rektorem piaristické koleje. Novicem tu pak byl mezi lety 1737/1738 i slavný dějepisec Gelasius Dobner (1719-1790), případně roku 1749 jiný význačný historik Mikuláš Adaukt Voigt (1733-1787). Do starovodské školy docházel od roku 1862 i pozdější olomoucký arcibiskup Antonín Cyril Stojan (1851-1923).¹⁰⁹

Ačkoli již bylo naznačeno, že počet žáků starovodských gymnaziálních tříd nebyl nikdy příliš vysoký, také zde uplatnili piaristé ve shodě se svojí vyučovací praxí požadavek na vzdělávání studentů ve slovní a výrazové technice realizováním školních divadelních her a deklamací. Oba tyto druhy měly za cíl přispívat k prospěchu a vzdělávání žáků, rozvíjet jejich talent a připravovat je na další životní směřování, ale současně měly také podporovat jejich zbožnost. Z té příčiny nesly školní hry i deklamace pokaždé jistou morální myšlenku a měly sloužit k náboženskému vzdělání. V kronice koleje se sice záznamy o jejich konání vyskytují velmi řídky, ale alespoň jednou ročně je možné je předpokládat. Jen stěží je však možné z těchto kusých svědectví usuzovat na jejich úroveň nebo obsahovou stránku. Přesto lze tvrdit, že v rámci možností plnily účel a pro odlehlý kraj představovaly důležitý kulturní prvek. Ve Staré Vodě se tyto akce členily jen na hry a dramata. U her se jednalo o skromnější

---

¹⁰⁸ SVÁTEK, J. *Nad dílem Františka Kassiána Halašky*, In: *Tři sta let piaristů v Jeseníkách*, Moravský Beroun 2001, s. 13-47, zde s. 60-68.

¹⁰⁹ NOVOTNÝ, L. Starovodští piaristé. *KROK* 3, 2006, s. 20-22.

představení, jež ale trvala i přes dvě hodiny. Drama se vyznačovalo větší propracovaností a reprezentativností.¹¹⁰

Osudy tohoto poutního místa byly později velmi pohnuté a tragické. Klášter totiž nejprve při přechodu fronty za druhé světové války v květnu 1945 vyhořel, aby posléze došlo k jeho definitivnímu zchátrání poté, když tu byl roku 1947 zřízen Vojenský výcvikový prostor Libavá, načež se československá a sovětská armáda společnými silami snažila o systematickou likvidaci těchto historicky cenných míst až do chvíle, kdy roku 1990 zůstal stát již pouze poničený kostel, torzo kaple svaté Anny a mizivá část klášterních zdí. Je jistě potěšitelným zjištěním, že alespoň v posledních letech zažívá poutní místo ve Staré Vodě svoji renesanci. Stará Voda a piaristé tudíž mají více než 200 let trvající společnou minulost, jejich cesty se sice rozešly, ale společné dědictví je i do budoucnosti spojuje.¹¹¹

4.4 Piaristická škola v Bílé Vodě

Pohraniční ves Bílá Voda, jež se nacházela v blízkosti Javorníku ve Slezsku, patřila v průběhu 17. století rodu říšských hrabat z Hodic a Donau. Od roku 1688 připadla Lichtenštejnům, roku 1714 ji zdědil Jakub Arnošt z Lichtenštejna, což bylo olomoucký kanovník a v pozdějším čase po určitou dobu také olomoucký biskup. Právě tento muž přišel s nápadem zřídit bělovodskou piaristickou kolej, a to již roku 1714.¹¹²

K tomuto kroku jej motivovala především skutečnost, že byl jako církevní hodnostář proniknut protireformačním duchem a snažil se o odstranění protestantismu, jenž byl mezi poddanými neustále přítomný kvůli vlivu nekatolické většiny v sousedním Reichensteinu (dnešní Zlatý potok). Proto chtěl Jakub Arnošt z Lichtenštejna založit v Bílé Vodě kolej, jež by tu garantovala nepřetržitou pastorační službu. Protože byl věrný rodové tradici, zvolil si ke splnění tohoto úkolu piaristy, přivedl je do Bílé Vody, čímž se navždy stal prvním zakladatelem piaristického kláštera ve Slezsku.¹¹³

Přípravy k zahájení stavby se ale protáhly na deset let, teprve roku 1727 pak byla v ještě nedokončené koleji započata výuka. Je paradoxní, že ačkoli se zachovala třídní kronika této

---

¹¹⁰ BOMBERA, J. *Stará Voda, poutní místo a jeho kulturní a náboženský význam* (rukopis).

¹¹¹ NOVOTNÝ, L. Starovodští piaristé. *KROK* 3, 2006, s. 20-22.

¹¹² POLÁCH, D. K autorství bývalé piaristické koleje v Bílé Vodě, *Severní Morava* 66, 1993, s. 51-53, zde s. 53.

¹¹³ ZEMEK, M., BOMBERA, J., FILIP, A. *Piaristé v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1631-1950*. Prievidza 1992, s. 63.

koleje, jež obsahuje zápisy z let 1727 až do počátku 20. století, není dodnes s jistotou známo jméno jejího architekta.¹¹⁴

Ostatně piaristická kolej společně s gymnáziem byla kvůli celé řadě právních potíží zřízena zakládací listinou až v únoru 1724, a to se zřizovacím kapitálem 24 000 zlatých. V srpnu tohoto roku postoupila záležitost tak daleko, že kníže stanovil kus krásné zahrady jako stanoviště koleje, jež byla fundovaná pro 12 osob. Během roku 1727 byla konečně stavba koleje i školy takřka u konce. V té době tu byli čtyři členové a připraveny čtyři učebny. Z důvodu vlhkosti místností mělo dojít k otevření koleje až o rok později. Do koleje byl dokonce nakonec instalován i moderní vodovod, jenž byl prvním podobného typu v celé provincii.¹¹⁵

Stavba nového kostela se uskutečnila až roku 1755, a to s oporou v plánech, jež vypracoval zřejmě biskupský stavitel Felix Antonín Hammerschmid z Nisy. Samotnou stavbu vedl Zikmund Galer z Bernartic. Ke konsekraci kostela došlo až roku 1777, přičemž stěny původního kostela byly ponechány, protože i přes stáří 145 let vynikaly mimořádnou pevností. Piaristé již od začátku svého působení využívali dosud existující kostel, jehož historie sahala až do začátku 17. století. Sem byl přenesen i zázračný obraz Navštívení Panny Marie, který byl vyřezáván do dřeva. První mše piaristické komunity tu byla sloužena roku 1724 a v tom samém roce byla zahájena rovněž výuka studentů. Společně s kolejí byla vybudována i řada domů, které sloužily k jejich ubytování, dále byl vybudován okolo roku 1750 i dům pro lékaře a lékárníka a dále také šest domů zbudovaných hrabětem Salmem, jehož rod zdědil Bílou Vodu po zemřelém Lichtenštejnovi.¹¹⁶

Prvním rektorem piaristické koleje v Bílé Vodě byl stavitel Cornelius Hornesch a s. Carolo Boromeo (1715-1764), jenž pocházel ze známé rodiny z Litomyšle. Bílá Voda se záhy stala vyhlášeným vzdělávacím a hudebním centrem Slezska, jehož pověst utužovalo kvalitní piaristické gymnázium. S dobrou pověstí koleje se rychle zvyšoval také počet žáků. Z prvotních 104 v roce 1727 jich o dvacet let později bylo 282 a několikrát byl jejich počet i vyšší než 300. Situace se však zhoršila již záhy za první slezské války a ještě více po dotčené Lichtenštejnově smrti, protože hrabě Otto Karel Salm neměl pro piaristy tolik pochopení jako

---

¹¹⁴ POLÁCH, D. K autorství bývalé piaristické koleje v Bílé Vodě, *Severní Morava* 66, 1993, s. 51-53, zde s. 53.

¹¹⁵ ZEMEK, M., BOMBERA, J., FILIP, A. *Piaristé v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1631-1950*. Prievidza 1992, s. 64.

¹¹⁶ ZEMEK, M., BOMBERA, J., FILIP, A. *Piaristé v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1631-1950*. Prievidza 1992, s. 64.

jeho předchůdce a jeho vztah s nimi byl místy až nepřátelský. Městečka se následně nepříjemně dotkla i sedmiletá válka a braniborská válka.¹¹⁷

V klášteře žilo nejprve osm duchovních, aby se jejich počet roku 1735 navýšil na dvanáct a roku 1748 potom na patnáct. V listopadu 1731 došlo k otevření třídy poetiky, jež měla 15, a rétoriky s 3 žáky. V dalším roce probíhala i nadále stavba internátu a na věž byly umístěny hodiny. Roku 1631 byla založena i speciální třída aritmetiky, jež byla vždy samostatně vedle třídy psaní. Počet žáků nepřetržitě rostl. Roku 1734 obdržela kolej pozemek a započala se stavbou škol. Internát byl již obydlen. Až do tohoto času nebylo možné přijmout více než šest chlapců, nyní ale tento počet narostl na 12 a roku 1748 potom na 16. V koleji byl mimořádný důraz kladen na školní divadlo, když žáci byli zřejmě motivováni i odměnami. V polovině 18. století byla v provozu rovněž veřejná lékárna. Roku 1780 bylo zaznamenáno, že byla pro piaristy vyučována filozofie a matematika, ale je doloženo, že sem docházeli rovněž externisté. Konaly se i přednášky z oboru morálky. Rektor tu současně působil jako farář a juniorát tu byl po celé 18. století. Na začátku 19. v Bílé Vodě studovalo šest noviců. Juniorát filozofů se opět vyskytl po vpádu Napoleona roku 1814, aby roku 1828 zmizel.¹¹⁸

Zchudnutí kláštera v Bílé Vodě v důsledku celkového zchudnutí řádu piaristů bylo tak značné, že dokonce komisař Nitsche si ve vizitační zprávě z března roku 1823 stěžoval na nízké příjmy a zasazoval se o příspěvek na platy profesorů, jenž měl plynout z veřejných prostředků. Nedostatek personálu byl nejen v Bílé Vodě značný, což se ukázalo tehdy, když v průběhu roku 1826 žádali o náhradu za P. Constantina, prohlásil provinciální vikář Prosper Hussak, že náhrada by byla, ale jen v takovém případě, když se uvolní vyučující po zrušení některého gymnázia.¹¹⁹ Také počet externích žáků od roku 1830 klesal, když byl zpravidla mezi 20-30, jen roku 1859 jich bylo 48. Možná trochu paradoxně došlo roku 1861 po tomto vzestupu k tomu, že byly školy koleje uzavřeny. Dva duchovní, kteří tu zůstali, se starali o farnost až do roku 1921.¹²⁰

Žáci gymnázia v Bílé Vodě měli svůj původ ve všech profesích a vrstvách obyvatelstva. Většina z nich ale přece jen pocházela z rodin svobodných sedláků. Gymnázium bylo v kraji, jehož většina obyvatelstva přece jen nacházela obživu primárně v zemědělství, takže se nešlo

---

¹¹⁷ ZEMEK, M., BOMBERA, J., FILIP, A. *Piaristé v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1631-1950*. Prievidza 1992, s. 65.

¹¹⁸ ZEMEK, M., BOMBERA, J., FILIP, A. *Piaristé v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1631-1950*. Prievidza 1992, s. 65.

¹¹⁹ LANGER, K. *Příspěvky k dějinám piaristického gymnázia v Bílé Vodě*, In: XIII. Svatováclavské mezinárodní setkání v Jeseníku. Dějiny středního školství na Jeseníku. Jeseník 2013, s. 8-16, zde s. 13.

¹²⁰ ZEMEK, M., BOMBERA, J., FILIP, A. *Piaristé v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1631-1950*. Prievidza 1992, s. 65.

divit tomu, že sedláci z okolí svěřovali své syny právě sem, jak dokládají dochované katalogy studentů. Další skupinu, z jejíhož nitra vzešla značná část studentů, představovali živnostníci. Zastoupení však byli rovněž veřejní a státní úředníci a zaměstnanci, soukromníci i držitelé čestných úřadů. Je logické, že čím větší byla danému studijnímu zařízení přičítána důležitost, tím vyšší tu bylo zastoupení vyšších společenských vrstev. Hlavně v časech rozkvětu bělovodského gymnázia tu studovala i řada šlechtických synů. Dohromady jich zde studovalo 89, přičemž Langer udává, že Bílá Voda představovala pro šlechtice jakousi přestupní stanici, kde strávili jeden, dva, nejvýše tři roky a posléze pokračovali ve studiu na nějakém jiném ústavu. Případně se potom, co studium na několik let přerušili, vrátili opět zpět.¹²¹

Přestože byl piaristický ústav v Bílé Vodě označován ve školských seznamech primárně jako gymnázium, šlo v podstatě o dvě školy, a to triviální (elementární) školu a vlastní gymnázium. Triviální škola byla uspořádána stejným způsobem jako piaristické školy v jiných městech a šlo tu primárně o výuku čtení, psaní a počítání. Jednalo se v podstatě o přípravek pro bělovodské gymnázium, protože v této oblasti příliš škol nebylo. Vyučovalo se zde v německém jazyce. Elementární škola byla přístupná pro všechny, nebyla určena pouze pro žáky, kteří později chtěli navštěvovat školu latinskou. Z té příčiny zarazí, že v seznamech žáků převažují ti, kteří byli z Bílé Vody, Hoštic, Kameničky a jiných obcí.¹²²

Bílá Voda brzy proslula i jako centrum hudby, když tu vyrostl výborný a početný orchestr, jenž přitahoval posluchače z celého Slezska. Samotný Lichtenštejn vložil do fundační listiny nárok, aby studenti byli vychováváni ve zbožnosti, vědomostech, hudbě i dobrých mravech. Konkrétním vzorem se mu stal lichtenštejnský seminář v Kroměříži, kde byla právě hudba velmi důležitou součástí denního života. To se odrazilo i ve stanovách koleje, kde byla jako základní podmínka pro přijetí mezi seminární fundatisty uvedena znalost hudby a cílem výchovy pak bylo kromě jiného její výborné ovládní. Seminární řád předepisoval hudební cvičení několikrát v průběhu dne. Po skončení dopoledního vyučování se hrálo před obědem, odpoledne potom od čtvrt na šest do půl sedmé. V úterý a ve čtvrtek, kdy neprobíhala výuka, cvičili ti seminaristé, kteří již měli hotové přípravy do školy, a to od osmi hodin do čtvrt na deset a všichni dále od půl desáté do půl dvanácté, kdy byl podáván oběd. Ve svátky a po nedělním obědě bylo povinností chovanců opisování not. Nové předpisy z roku 1766 přinesly dokonce ještě zvýšení podílu hudby v denním řádu, když fundatisté účinkující při fundačních

---

¹²¹ LANGER, K. *Příspěvky k dějinám piaristického gymnázia v Bílé Vodě*, In: XIII. Svatováclavské mezinárodní setkání v Jeseníku. Dějiny středního školství na Jeseníku. Jeseník 2013, s. 8-16, zde s. 14.

¹²² LANGER, K. *Příspěvky k dějinám piaristického gymnázia v Bílé Vodě*, In: XIII. Svatováclavské mezinárodní setkání v Jeseníku. Dějiny středního školství na Jeseníku. Jeseník 2013, s. 8-16, zde s. 10.

bohoslužbách měli cvičit instrumentální hudbu v pondělí, úterý, v pátek, ale i v sobotu po večeri. Kolej v Bílé Vodě se jednoduše nelišila od jiných, kde byla hudba také mimořádně významnou součástí výchovného programu.¹²³

Mezi pěstovanými hudebními žánry byla nejen církevní hudba, ale také komorní díla, instrumentální koncerty, kantáty, oratoria nebo opery. Velmi vysoké úrovně dosáhl život na koleji za P. Antonína Brossmana (1731-1798), jenž řídil život na koleji i jako její rektor mezi lety 1778-1787. Za něho se dokonce dostala do programu i díla hudebních klasiků, mezi nimiž je možné jmenovat Haydna nebo Mozarta, ačkoli převahu pochopitelně měla i do budoucna tvorba řádových skladatelů.¹²⁴

Je pochopitelné, že intenzivní výuka hudební výchovy v Bílé Vodě si vyžádala rovněž potřebu značného počtu učitelů hudby. Již roku 1727, kdy bylo zahájeno vyučování pouze v několika třídách, patřil mezi prvních pět učitelů rovněž instruktor musicae. V časech, kdy měla kolej mezi 12-16 profesory, jich byli hudbou pověřeni dva nebo tři z nich. Vyučování hudbě a řízení kůru se řadilo mezi officia maiora, jež byla vedená ve specifickém záznamu. Jak bylo zmíněno v jedné z předešlých řádů, piarističtí učitelé obvykle po dvou až třech letech výuky odcházeli na jinou kolej, učitelé hudby v Bílé Vodě tu však i poté běžně zůstávali v jiném úřadě, přičemž je velmi pravděpodobné, že se hudbě věnovali i nadále.¹²⁵

Významnou úlohu v životě piaristické koleje v Bílé Vodě mělo kromě hudby rovněž divadlo, jež piaristé přejali jako trvalou součást výuky na gymnáziích od jezuitů. Již záhy po založení roku 1728 nacvičili komedii, která byla věnována zakladateli koleje. Sehráli ji za bohaté účasti publika na dvoře ještě nehotové budovy. Také zde se Lichtenštejn projevil jako štedrý muž, když se postaral o mimořádné vybavení po vzoru biskupského divadla ve Vyškově. V jednom z kolejních sálů nechal vybudovat jeviště, pro něž jeho dvorní písař a malíř Jan Christophor namaloval devět proměn. Na udržování divadla byla složena nová fundace 2 tisíce zlatých, z jejíhož výnosu byly na sklonku školního roku placeny odměny pro premianty, dále i účinkující hudebníky a regenta semináře. Prvním představením na nové scéně se stala

---

¹²³ ZUBER, R. *Hudební dějiny piaristické koleje v Bílé Vodě*. In: *Tři sta let piaristů v Jeseníkách*, Moravský Beroun 2001, s. 75-99, zde s. 75-77.

¹²⁴ ZUBER, R. *Nástin hudebního vývoje Jesenicka*. In: *Tři sta let piaristů v Jeseníkách*, Moravský Beroun 2001, s. 100-108.

¹²⁵ ZUBER, R. *Hudební dějiny piaristické koleje v Bílé Vodě*. In: *Tři sta let piaristů v Jeseníkách*, Moravský Beroun 2001, s. 75-99, zde s. 77.

oratorní hra *Optium et pessimum in Zononis lingua adumbratum*, jež byla složená od profesora poetiky a rétoriky P. Barnabáše od sv. Pavla. Premiéru měla 3. 8. 1734.¹²⁶

Bělovodské divadlo se těšilo mimořádnému zájmu u širokých vrstev obyvatelstva, a to především v sousedních městech. Některá představení, hlavně ta v německé řeči, byla velmi hojně navštěvována. Dokonce jsou zachována svědectví, že diváci byli v sále namačkáni do té míry, že často ani pořádně neviděli, což se projevovalo jejich nespokojeným hlučením, takže hercům nebylo vůbec rozumět. Po kratších dramatech, jež měla délku zhruba hodinu a čtvrt, se piaristé nezalekli ani inscenací rozsáhlých hudebních dramát o délce trvání přesahující i tři hodiny. Příkladem může být hudební drama o Josefu Egyptském, jež bylo inscenováno v dubnu 1749 při slavnostech blahořečení zakladatele piaristů Josefa Kalasanského. Mimo dramát světské povahy byly o důležitých svátcích církevního roku hrány i alegorické hry, jež představovaly určitý doplněk k bohoslužebným slavnostem, především o Vánocích a Velikonocích. Kupříkladu v pašijovém týdnu roku 1748 byla hrána divadelní alegorie, jež pojednávala o umučení Kristově, roku 1750 o Vánocích pak jiná o vtělení. Autory obou alegorií byli příslušníci bělovodské koleje.¹²⁷

Vrchol divadelního repertoáru koleje představovala operní představení, kterých bylo dokonce mnohem více, než je zachyceno v soudobých pramenech. Zuber vysvětlil toto mlčení kolejních análů tím, že usnesení trienální řádové kongregace zakazovala roku 1763 užívat v dramatech i na kůrech lidové řeči, což byl u oper, jež byly obvykle napsány v italštině či němčině, poměrně značný problém. Dokonce i státní moc zakázala roku 1769 piaristům realizovat jakékoli komedie prostřednictvím královského dekretu. Proto rektori, kteří tyto zákazy porušovali, raději do análů nic nezapisovali, aby jim to provinciálové při každoroční vizitaci nevytýkali.¹²⁸

---

¹²⁶ ZUBER, R. *Hudební dějiny piaristické koleje v Bílé Vodě*. In: *Tři sta let piaristů v Jeseníkách*, Moravský Beroun 2001, s. 75-99, zde s. 77.

¹²⁷ ZUBER, R. *Hudební dějiny piaristické koleje v Bílé Vodě*. In: *Tři sta let piaristů v Jeseníkách*, Moravský Beroun 2001, s. 75-99, zde s. 80.

¹²⁸ ZUBER, R. *Hudební dějiny piaristické koleje v Bílé Vodě*. In: *Tři sta let piaristů v Jeseníkách*, Moravský Beroun 2001, s. 75-99, zde s. 80.

SHRnutí A Závěr

Tato práce si kladla za hlavní cíl představit vývoj piaristického školství v Olomouckém kraji v průběhu 17.-19. století, a to prostřednictvím představení činnosti piaristických kolejí v Lipníku nad Bečvou, Staré Vodě a v Bílé Vodě. Z této příčiny byl proveden rozsáhlý výzkum různých studií a článků roztroušených po různých českých periodících a sbornících, současně byla využita i dosud nepublikovaná studie Jana Bombery, která se týká koleje ve Staré Vodě.

V úvodu práce byla nutně zmíněna osoba Jana Amose Komenského a jeho pedagogická filozofie. Jak bylo posléze ukázáno, v mnoha ohledech se shodovala s tou piaristickou. Vždyť tento autor považoval za nejdůležitější cíl výchovu ke zbožnosti a dobrým mravům, což rozhodně nebylo v rozporu s piaristickým školstvím. Piaristé rozhodně neužívali ani nějakých přísných trestů a jejich koleje byly vybaveny kvalitními pomůckami, což byla pro Komenského jedna z hlavních premis hodnotné výuky. Tento výjimečný pedagog a filosof se rovněž s piaristy shodoval v názoru na důležitost dramatické výchovy ve výuce. Piaristické školství bylo ostatně dramatickými výstupy svých žáků proslavené.

Celkově však panovala v oblasti školství u nás v polovině 18. století značně neutěšená situace, takže se nebylo možné divit k tomu, že se Marie Terezie rozhodla uskutečnit s oporou v rozbořech svých rádců školské reformy. Stát tak získal v sektoru školství do té doby nevídaný vliv, protože však roku 1773 došlo ke zrušení jezuitského řádu, výrazným způsobem narostla i moc piaristů. Ti přitom v českých zemích působili jen od roku 1631, kdy tento mladý Řád zbožných škol začal působit v jihomoravském Mikulově. Již od svých počátků se přitom v mnoha věcech odlišovali od praktik jezuitského řádu, přičemž hlavní rozdíl patrně spočíval v důrazu, který kladli i na oblast elementárního vzdělávání.

Od počátků své existence se musel piaristický řád u nás vypořádat i s řadou překážek, kdy k nejvýznamnějším patřil rok 1784, když císař Josef I. zakázal piaristům přijímat novice, což trvalo až do roku 1791. Podobně kvůli finančnímu patentu z roku 1811 velmi zchudla fundace kolejí, takže celá řada piaristických gymnázií zanikla. Rok 1849 pak přinesl ještě větší ránu, když se na říšském sněmu v Kroměříži projednávalo zrušení všech řeholí v Čechách, na což česko-moravský provinciál Kajetán Wrana poněkud ukvapeně reagoval propuštěním noviců z řádů a dalších sedm let sem nikdo nebyl přijat. Možná právě tito lidé později piaristům chyběli, když neměli jak obsadit vyučovací místa ve svých třídách. Poslední ránu piaristům pak zasadil stát, když začal od roku 1869 jejich gymnázia přejímat pod svou správu. Je

zajímavé, že v daném období nebylo sledováno, že by se piaristické školství ocitlo nějak výrazněji pod vlivem herbartovských myšlenek.

Přesto v 19. století na piaristických školách vystudovala celá řada významných mužů. Podrobná charakteristika piaristického školství a jeho proměny v čase byla v práci podána. Zásadní význam pro podobu výuky na piaristických gymnáziích mělo *Instructio* ze 4. 2. 1764, v němž bylo mnoho všeobecných ustanovení, jejichž dodržování bylo na piaristických kolejích dodržováno provinciály při pravidelných vizitacích. Podstatnou součástí výuky na piaristických gymnáziích v souladu se soudobými intencemi představovala dramatická tvorba, čímž se piaristické školství nijak neodlišovalo od jezuitského. Tyto divadelní hry byly uváděny nejčastěji právě v průběhu řádové vizitace, která se běžně děla v letních měsících, nebo v průběhu slavnostního dne či svátku obvykle na sklonku školního roku. Domnívám se, že podobně jako Komenského, měly i tyto hry ke skutečnému dramatu pravděpodobně zpravidla dost daleko. Vynikaly ale bezesporu svojí didaktickou hodnotou, jejíž zásluhou se proměnily v univerzální vyučovací prostředek. Také hudební výchova měla významnou úlohu již z té příčiny, že umění zpěvu nebo hry na hudební nástroj nacházelo výrazného uplatnění v rámci konaných bohoslužeb.

Piarističtí pedagogové kladli značný důraz na výuku veškerých přírodních (exaktních) a všech společenských (humanitních) věd, ale i na fyziku, astronomii, kreslení a moderním jazyky, převážně francouzštinu a italštinu. Bývali vědecky činní a jen obtížně by se v dané době hledal nějaký obor, v němž by piaristé aktivně nepůsobili. Důležitým prvkem, jenž jim přidával na oblibě, byla skutečnost, že vynikali náboženskou snášenlivostí, takže na jejich školy mohly za vzděláním docházet i děti evangelického nebo židovského vyznání.

V Olomouckém kraji bylo možné najít ve zkoumaném období tři piaristické koleje, a to v Lipníku nad Bečvou, Staré Vodě a Bílé Vodě. Při komparaci jejich běžného chodu bylo ukázáno, jak značný vliv na provoz koleje měla osoba jejího fundátora. Tak byla piaristická kolej v Lipníku nad Bečvou zřízena především kvůli tomu, aby se piaristé podíleli na rekatolizaci dané oblasti, kterou museli po Bílé hoře opustit hlavně čeští bratři. Piaristé se měli aktivně podílet rovněž na misijní činnosti v blízké oblasti Valašská.

Ve Staré Vodě bylo školství pro piaristy poněkud nezvykle až na druhém místě, protože toto místo vstoupilo do historie hlavně jako poutní. To však nebránilo místním piaristům v tom, aby želeli zrušení místní latinské třídy a dokonce porušovali nařízení provinciála a tajně vyučovali zájemce latinskému jazyku.

Konečně piaristická kolej v Bílé Vodě záhy proslula jako centrum hudby, když tu vyrostl výborný a početný orchestr, jenž přitahoval posluchače z celého Slezska. Proslavená byla i dramatická představení, která se tu konala. Ostatně samotný Jakub Arnošt z Lichtenštejna, jenž byl jejím zakladatelem, vložil do fundační listiny nárok, aby studenti byli vychováváni ve zbožnosti, vědomostech, hudbě i dobrých mravech.

Piaristické koleje v Lipníku nad Bečvou, Staré Vodě i Bílé Vodě tedy měly v životě regionu v daném období bezesporu naprosto zásadní úlohu. Lipník proslul jako centrum rekatolizace, i když poměrně umírněné, Stará Voda byla vyhlášeným poutním místem a Bílá Voda pro změnu jakýmsi kulturním centrem severu Olomouckého kraje. Všechny tyto koleje ale především spojovala skutečnost, že byly místy, kde probíhala velmi kvalitní výuka, a své vzdělání tu získali lidé, kteří později významně vstoupili do kulturního života. Ne nadarmo se na tyto piaristické školy chodili vzdělávat učitelé, kteří později působili v okolních městských a venkovských školách. To je zárukou toho, že paměť na piaristické školství v Olomouckém regionu bude ještě dlouho živá, a to navzdory tomu, jak pohnutý osud čekal na piaristy především v souvislosti s politickou situací, která u nás nastala po roce 1948. Kupříkladu Stará Voda by měla navždy zůstat i mementem toho, jaké křivdy byly na piaristech spáchány v časech komunistického režimu, přičemž se jednalo o projev nepředstavitelného historického nevděku k řádu, jenž se tolik přičinil o rozvoj vzdělanosti v českých zemích.

SEZNAM PRAMENŮ A ODBORNÉ LITERATURY

BARTŮŠEK, V. a kol. *Piaristé. Tradice benešovské vzdělanosti a kultury*. Benešov u Prahy: GVÚ, 1995. ISBN neuvedeno.

BARTŮŠEK, V. Výuka přírodních věd v piaristických školách 1620-1778, *Paginae historiae* 16, 2008, s. 103-122.

BARTŮŠEK, V., *Osmý div světa. Fenomén gymnázia v Rychnově nad Kněžnou od založení do reformy Marie Terezie s přesahy na začátek 19. století*, Ústí nad Orlicí: Oftis, 2014. ISBN 978-80-7405-358-0.

BLATNÝ, L., JŮVA, V. *Kapitoly z dějin pedagogiky*, Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity, 1996. ISBN 80-210-1295-1.

BOMBERA, J. *Byli to rodáci z kraje Nizkého Jeseníku*. In: *Tři sta let piaristů v Jeseníkách*, Moravský Beroun: Moravská expedice, 2001. ISBN 80-8651104-9. s. 13-47.

BOMBERA, J. *Stará Voda, poutní místo a jeho kulturní a náboženský význam* (rukopis).

BUBEN, M. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společenství katolické církve v českých zemích*, III. díl, Praha: Libri, 2008. ISBN 978-80-7277-357-2.

CACH, J. *Dějiny české pedagogiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956. ISBN neuvedeno.

CACH, J. *Gustav Adolf Lindner: život a dílo zakladatele pedagogiky na filosofické fakultě Univerzity Karlovy*. Praha: Univerzita Karlova, 1990. ISBN 80-706-6345-6.

CIPRO, M. *Encyklopedie Prameny výchovy: galerie světových pedagogů. 2. sv.*, Praha: Miroslav Cipro, 2002. ISBN 80-238-8003-9.

ČAPEK, E. *Jan Amos Komenský. Stručný životopis*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1957. ISBN neuvedeno.

ČAPKOVÁ, D. *Jan Amos Komenský (1592-1670). Přehled života a díla*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 1991. ISBN 80-211-0070-2.

FAIMONOVÁ, A. *Dějiny školství rakouského od nejstarších dob až po rok 1848*. Karlín: Šolc, 1912. ISBN neuvedeno.

JANIŠ, K. ml. *Vybrané kapitoly z dějin výchovy*, Opava. Slezská univerzita v Opavě, 2009. ISBN 978-80-7248-512-3.

- JŮVA, V. sen. & jun. *Stručné dějiny pedagogiky*. Brno: Paido, 1997. ISBN 80-85931-43-5.
- KASPER, T., KASPEROVÁ, D. *Dějiny pedagogiky*, Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-2429-4.
- KOMENSKÝ, J. A. *Didaktika velká*, Praha: Dědictví Komenského, 1930. ISBN neuvedeno.
- KOMENSKÝ, J. A. *Jana Amose Komenského školní hry a výchova*, Praha: Ústřední dům lidové umělecké tvořivosti, 1970. ISBN neuvedeno.
- KOMENSKÝ, J. A. *Vybrané spisy J. A. Komenského II*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1960. ISBN neuvedeno.
- KOPÁČ, J. *Josef Úlehla a Moravské učitelstvo*, Brno: Universita J. E. Purkyně v Brně, 1967. ISBN neuvedeno.
- KUBÍČEK, A. *Piaristé a jejich školy*, Kroměříž 1906. ISBN neuvedeno.
- KUMPERA, J. *Jak (se) učit. Vybrané myšlenky o vzdělávání a výchově*. Praha: Mladá fronta, 2004, ISBN 80-204-1123-2.
- LANGER, K. *Příspěvky k dějinám piaristického gymnázia v Bílé Vodě*, In: XIII. Svatováclavské mezinárodní setkání v Jeseníku. Dějiny středního školství na Jesenicku. Jeseník: Vlastivědné muzeum Jesenicka v Jeseníku, 2013. ISBN 978-80-87496-06-0, s. 8-16.
- MIKOLA, J. *Ke vzdělávací a kulturní činnosti piaristů na Moravě v 19. století*, in: *Piaristé a jejich odkaz ve stavební architektuře a zahradách – působení piaristů na střední a severní Moravě a ve východních Čechách*, Olomouc, 2015, s. 27-30.
- MOJŽÍŠEK, L. *Vyučovací metody*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1975. ISBN neuvedeno.
- NEUMANN, A. *Piaristé a český barok*. Přerov: Knihkupectví společné knihtiskárny, 1933. ISBN neuvedeno.
- NOVÁK, J. V. *Jan Amos Komenský. Jeho život a spisy*, Praha: Dědictví Komenského, 1932. ISBN neuvedeno.
- NOVOTNÝ, L. Starovodští piaristé. *KROK 3*, 2006, s. 20-22.
- POLÁCH, D. K autorství bývalé piaristické koleje v Bílé Vodě, *Severní Morava* 66, 1993, s. 51-53.

- POLIŠENSKÝ, J. *Komenský. Muž labyrintů a naděje*, Praha: Academia, 1996. ISBN 80-200-0580-3.
- POLIŠENSKÝ, J., PAŘÍZEK, V. *Jan Amos Komenský a jeho odkaz k dnešku*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987.
- SKŘIVÁNEK, M. *Aktuální odkaz piaristických škol (s důrazem na pojetí a výuku dějepisu)*, in: *Piaristé a jejich odkaz ve stavební architektuře a zahradách – působení piaristů na střední a severní Moravě a ve východních Čechách*, Olomouc, 2015, s. 17-21.
- SMEJKAL, B. Jan Bombera, historik piaristických kolejí v našich zemích, *KROK* 11, 2014, č. 4, s. 57-58.
- SOMR, M. *Dějiny školství a pedagogiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. ISBN neuvedeno.
- SVÁTEK, J. *Nad dílem Františka Kassiana Halašky*, In: *Tři sta let piaristů v Jeseníkách*, Moravský Beroun: Moravská expedice, 2001. ISBN 80-8651104-9, s. 60-68.
- SVÁTEK, J. *Piaristé a české země*, In: *Tři sta let piaristů v Jeseníkách*, Moravský Beroun: Moravská expedice, 2001. ISBN 80-8651104-9, s. 69-74.
- ŠTVERÁK, V. *Stručné dějiny pedagogiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983. ISBN neuvedeno.
- VESELÁ, Z. *Vývoj české školy a učitelského vzdělávání*. Brno: Masarykova univerzita, 1992. ISBN 80-210-0458-4.
- VOŠAHLÍKOVÁ, P. *Rákoska v dílně lidskosti*, Praha: Academia, 2016. ISBN 978-80200-2533-3.
- VYSKOČIL, F. *Jan Amos Komenský*. Brno: Blok, 1990. ISBN 80-7029-040-4.
- ZEMEK, M. *Vývoj školství na Jižní Moravě od třicetileté války do první světové války*. In: *Sborník XI. Mikulovské symposium. Pokrokové proudy ve výchově a vzdělávání na Jižní Moravě v uplynulých 350 letech*, Praha 1981, s. 31-44.
- ZEMEK, M., BOMBERA, J., FILIP, A. *Piaristé v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1631-1950*. Prievidza: Scholae Piae, 1992. ISBN 80-85716-02-X.
- ZOUNEK, J., ŠIMÁNĚ, M. *Úvod do studia dějin pedagogiky a školství. Kapitoly z metodologie historicko-pedagogického výzkumu*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. ISBN 978-80-210-6944-2.

ZUBER, R. *Hudební dějiny piaristické koleje v Bílé Vodě*. In: Tři sta let piaristů v Jeseníkách, Moravský Beroun: Moravská expedice, 2001. ISBN 80-8651104-9, s. 75-99.

ZUBER, R. *Nástin hudebního vývoje Jesenicka*. In: Tři sta let piaristů v Jeseníkách, Moravský Beroun: Moravská expedice, 2001. ISBN 80-8651104-9, s. 100-108.

ŽŮREK, K., PŘÍKRYL (edd.), M. *Lipník nad Bečvou: město a okres: 1933*. Lipník nad Bečvou: Město Lipník nad Bečvou, 2012. ISBN 978-80-260-2208-4.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Bc. David Zatloukal
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	doc. Mgr. Štefan Chudý, Ph.D.
Rok obhajoby	2018

Název práce:	Historický vývoj školství v regionu Olomouc
Název v angličtině:	History of education in the Olomouc region
Anotace práce:	Tato práce se zabývá historií školství v Olomouckém kraji v průběhu 17. - 19. století na příkladu piaristických kolejí v Lipníku nad Bečvou, Staré Vodě a Bílé Vodě. Metodologicky je práce orientována do oblasti dějin pedagogiky. Přiblížen v ní je historický vývoj školství v 17.-19. století, přičemž speciální pozornost je věnována charakteristice piaristických škol. Na příkladu tří zmíněných kolejí je demonstrováno, že jednotícím prvkem všech piaristických kolejí byl důraz, jež kladly na školství, ačkoli jejich další zaměření mohlo být rozdílné.
Klíčová slova:	Piaristé, školství, historie, 17. – 19. století, školské reformy, Olomoucký kraj
Anotace v Angličtině:	This thesis deals with the history of education in the Olomouc region during 17-19. century on the example of the piarist halls in Lipník nad Bečvou, Staré Vodě and Bílá Voda. Methodologically, the work is oriented to the field of pedagogical history. It is centered on the historical development of education in 17-19. with special attention being paid to the characteristics of Piarist schools. On the example of the three tracks, it is demonstrated that the unifying element of all Piarist tracks was the emphasis they placed on education, although their further focus could be different.
Klíčová slova v angličtině:	Piarists, Education, 17th-19th Century, School reforms, Olomouc region
Přílohy vázané v práci:	0
Rozsah práce:	55 stran
Jazyk práce:	český